

Vilniaus universitetas

TARPTAUTINIŲ SANTYKIŲ IR POLITIKOS MOKSLŲ INSTITUTAS

POLITIKOS IR MEDIJŲ MAGISTRO PROGRAMA

KAROLINA DZILBUTĖ

II kurso studentė

MAGISTRO DARBAS

Darbo vadovas: dr. Justinas Dementavičius

SOVIETINIO PILIEČIO NORMALIZAVIMAS: HIPIŲ VAIZDAVIMAS LIETUVIŠKOJE
PERIODINĖJE SPAUDOJE AŠTUNTOJO DEŠIMTMEČIO PRADŽIOJE

Vilnius, 2022

TURINYS

ĮVADAS	5
1. 1. M. Foucault disciplinavimas kaip moderni valstybinė praktika	10
1. 2. Norma ir disciplinarinės praktikos.....	13
1.3. Sovietiniai hipiai kaip ne-norma ir jų normalizavimas	16
1.3.1. „Mes“ kaip sovietinio žmogaus norma ir „kiti“ kaip hipių ne-norma	16
1.3.2. Hipių beprotybės normalizavimas ir jų taikomos disciplinos.....	20
1. 3.3. Hipių ne-lytiškumas	24
METODOLOGIJA	26
TYRIMAS	29
3.1. Hipių įvaizdžio transformacija (1970-1974).....	29
3.2. Kas yra hipiai? Kritisė diskurso analizė	33
3. 3. Įvardžių diskursas: „mes“ ir „jie“	38
3.4. Hipiai kaip ne-lytiškumas	44
3.5. Hipiai kaip ilgaplaukių mada	46
3.6. Normalizuojančios sankcijos diskursas	49
IŠVADOS	52
SUMMARY	53
PRIEDAS	54
PAVEIKSLŲ SĄRAŠAS	58
LITERATŪROS SĄRAŠAS	59

BIBLIOGRAFINIO APRAŠO LAPAS

Dzilbutė, K. Sovietinio piliečio normalizavimas: hipių vaizdavimas lietuviškoje periodinėje spaudoje aštuntojo dešimtmečio pradžioje: Politikos ir medijų specialybės magistro darbas / VU Tarptautinių santykių ir politikos mokslų institutas; darbo vadovas J. Dementavičius. – 2022. – 61 p.

Šiame darbe nagrinėjamas Lietuvos hipių subkultūros vaizdavimas lietuviškoje periodinėje spaudoje aštuntajame dešimtmetyje. Tyrime bus analizuojamos M. Foucault normalizacijos, disciplinos, diskurso procesai ir kokią įtaką tai daro sovietiniams piliečiams. M. Foucault domina, kaip valstybėje esantys piliečio kūnai tampa paklusnūs, veikiami tam tikrų institucijų. Antroji dalis yra metodologinė, joje bus naudojamos lingvistiko Norman'o Fairclough'o kritinės diskurso analizės principais, kurie rėmėsi ir M. Foucault teorijomis ir taikymo metodais. Taip pat šiame darbe bus naudojamos kalbotyrininko Teun A. Van Dijk kritinėmis diskurso analizėmis. Trečioji darbo dalis yra lietuviški periodiniai leidiniai nuo 1970 m. iki 1974 m., šiais metais atrandami pirmieji rašytiniai tekstai ir karikatūros apie hipiškas asmenybes, jų mąstymo ir bendravimo principus, socialinius vaidmenis ir kasdienybę. Tam bus skirta nagrinėti trys žurnalai – dienraštis „Komjaunimo tiesa“, žurnalas jaunimui „Jaunimo Gretos“, ir satyrinis žurnalas „Šluota“.

PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ

Patvirtinu, kad įteikiamas darbas „*Sovietinio piliečio normalizavimas: hipių vaizdavimas lietuviškoje periodinėje spaudoje aštuntojo dešimtmečio pradžioje*“: Politikos ir medių specialybės magistro darbas yra:

1. Atliktas mano pačios ir nėra pateiktas kitam kursui šiame ar ankstesniuose semestruose;
2. Nebuvo naudotas kitame Institute/Universitete/ Lietuvoje ir užsienyje;
3. Nenaudoja šaltinių, kurie nėra nurodyti darbe, ir pateikia visą panaudotos literatūros sąrašą.

Karolina Dzilbutė

ĮVADAS

Nuo pat hipių subkultūros pradžios Jungtinėse Amerikos Valstijose dvidešimtojo amžiaus septintame dešimtmetyje, šis neformalus judėjimas priešinosi dominuojančiai diskursyvinei tvarkai ir suformavo savą diskursą. Pagrindiniai šios subkultūros motyvai – keisti nusistovėjusios socialinės pasaulėžiūros kryptingumą ir sukurti savąją, pavyzdžiui, nepaisyti tradicinių autoritetų, rengtis savaip, auginti ilgus plaukus, skleisti pacifistines idėjas ir taip toliau. Ši besiformuojanti bendruomenė įgavo populiarumą visame pasaulyje, taip pat ir Sovietų Sąjungoje. Subkultūromis besidomintis akademikas Stanislav Davydov teigia, jog regima hipių judėjimo pradžia SSRS buvo jau 1960 m. pabaigoje¹, o istorikė Juliane Fürst sukonkretina, kad pirmieji „sovietiniai hipiai“ pastebėti maždaug apie 1967 m.²

Tačiau atsižvelgus į tai, kad JAV hipiai buvo vartotojiškos kapitalistinės visuomenės kritikai, socialistinėje Lietuvoje, kaip ir Sovietų Sąjungoje, hipių judėjimas įgauna kitokią formą. Sovietiniai hipiai iškeliami kaip anti-tarybiški asmenys, linkę nedirbti visuomenei naudingo darbo ir juos laiko nešvariais. Sovietinėje Lietuvoje yra įsitvirtinusi tarybinio žmogaus įvaizdžio galia, tiek išorinė, tiek vidinė, kuri perduodama iš kartos į kartą ir turi būti įsiskiepijusi tarybiška normos disciplina – normalus sovietinis pilietis. Sovietinio žmogaus kūrimas remiasi idėjomis, jog „naujas sovietinis žmogus privalėjo turėti tokias moralines vertybes: 1) rūpinimasis viešais interesais; 2) sąmoningas ir atsakingas požiūris į darbą; 3) politinis aktyvumas; 4) socialistinis patriotizmas; 5) kolektyvizmo dvasia.“³ Toks žmogus jau tapatinasi su savo normalizacijos tapatybės reikšmingumu šioje visuomenėje. Vienas iš jų, buvęs TSRS valstybės veikėjas Nikita Chruščiovas, pristatė naujojo žmogaus programą, „1961 metų partijos programoje jis įrašė prognozę, kad Tarybų sąjunga per dešimt metų ekonominiame lenktyniavime pralenks Jungtines Valstijas, o per kitą dešimtmetį pasieks išvystyto komunizmo stadiją ir įgyvendins idealą „kiekvienam pagal jo poreikius“.“⁴ Jo kalboje minima vienybė, vadinasi, Sovietų Sąjungoje yra tik vienas žmogus – normalus sovietinis žmogus – arba kitaip „mes“. Tad, rodos, hipių bendruomenės idėja Lietuvoje, kaip priešprieša

¹ Davydov, Stanislav Gennadyevich. „Youth Subcultures of the USSR in the 1950–1980s.“ *6th International Conference on Education, Language, Art and Inter-cultural Communication (ICELAIC 2019)*. Atlantis Press, 2020, 775

² Fürst, Juliane. „Liberating Madness–Punishing Insanity: Soviet Hippies and the Politics of Crazy.“ *Journal of Contemporary History* 53.4. 2018, 834

³ Tamkutonytė, Živilė. „Hipių judėjimas Lietuvoje sovietmečiu: mada ir/ar pasipriešinimas?.“ *Lietuvos etnologija* 2002, 137, cit. pg. Hill Ronald J., Frank Peter. *The Soviet Communist Party*. Boston: Unwin Hyman, 1988, 77

⁴ Walicki, Andrzej, Kazys Uscila. *Marksizmas ir šuolis į laisvės karalystę: komunizmo utopijos istorija*. Mintis, 2005. 604

JAV tradicinėms vertybėms, atmeta įprastus JAV kasdieninius gyvenimiškus „vaidmenis“ ir susikuria kitokius, savitus hipiškus standartus, bendruomenės sistemas ir statusus. Todėl sovietiniai hipiai skiriasi nuo JAV hipių.

Kita vertus, kaip teigia istorikas Tomas Vaiseta:

„normalus sovietinis pilietis“ yra tas, kuris perima autoritetingo diskurso nustatytas žaidimo taisykles ir socialiniame gyvenime reprezentuoja save jų laikydamasis. Steigdamas save kaip „normalų sovietinį pilietį“, jis tikisi sulaukti visų tų rezultatų, kurie plaukia iš tokios reprezentacijos: išlikti socialinių santykių sistemoje, išlaikyti ar pagerinti savo socialinę padėtį, ir pasinaudoti dėl to atsiveriančiomis galimybėmis patenkinti poreikius ir realizuoti interesus, kurie gali neturėti nieko bendro su autoritetiniu diskursu“⁵.

Istoriko manymu, normalus sovietinis pilietis išlieka valstybiniame lauke, o tai lemia tam asmeniui pilnavertišką gyvenimą – teisę į darbą, gyvenamą būstą ir mokslą. Tačiau sovietiniai hipiai nėra įsitraukę į šiuos gyvenimiškus rėmus, priešingai atmeta būdingus normalaus sovietinio žmogaus ypatumus, nes hipiai nepriklauso normaliems sovietiniams piliečiams ir nesivadovauja visuomenės normos standartais bei diskursais. Taip pat darbe bus nagrinėjami įvardžių diskursai – „jie“ kaip hipiai, keliantys neigiamas asociacijas ir „mes“ kaip normalūs sovietiniai piliečiai – teigiami pokyčiai visuomenėje.

Šiame magistriniame darbe bus nagrinėjami tokie tyrimo klausimai: kaip keičiasi hipių vaizdavimas lietuviškoje periodinėje spaudoje aštuntojo dešimtmečio pradžioje? Kokie dominuojantys diskursai naudojami hipių normalizavimo procese? Tokiems darbo tikslams bus pasirinkti 1970 – 1974 metų spaudos leidiniai, nes šie pasirinkti metai laikomi pirmieji hipių apraiškos ir bendruomenės artefaktais. Viena vertus, hipių vaidmuo sovietinėje periferijoje galėjo būti kitoks nei JAV hipių, tačiau sovietiniai hipiai didesnę dėmesį įgavo būtent po įvykusio neformalaus jaunimo judėjimo – Kauno pavasario protesto, dėl kurio galimai padidėjo spaudos leidinių nepasitikėjimas hipiais ir hipių judėjimo nuostatoms. Kauno pavasario protesto lūžis siejamas su 1972 m. gegužės 14 d. Laisvės alėjoje Romo Kalantos susideginimu, po kurio Sovietų Lietuvos valdžia siekė įslaptinti laidotuves nesukeldami jokie pasipriešinimo. Rūtos Tverkutės straipsnyje teigiama, jog „R. Kalanta buvo pašarvotas Vilijampolėje, savo namuose Panerių gatvėje. Siekiant, kad kuo mažiau žmonių būriuotųsi apie šią vietą, aplinkinės gatvės buvo užblokuotos autobusais ir kitomis transporto priemonėmis. Prie Kalantų namų laidotuvių dieną būriavosi laidotuvėse dalyvauti norėjęs jaunimas, tačiau, saugumo įsakymu,

⁵ Vaiseta, Tomas. „Vasarnamis: Vilniaus psichiatrijos ligoninės socialinė istorija, 1944-1990.“ Lapas, 2019. 179 cit. pg. Alexei Yurchak, *Everything Was Forever, Until It Was No More: The Last Soviet Generation*, Princeton: Princeton University Press, 1997, 25

namų durys buvo užrakintos ir įsakyta į vidų pašalinių žmonių neįleisti.“⁶ Siekiant išvengti jaunimo dalyvavimo laidotuvėse, imtasi papildomų priemonių: „laidotuvės, „suderinus su Kalantos giminėmis“, buvo paankstintos 2 valandomis ir įvyko gegužės 18 d. 14 valandą Romainių kapinėse“⁷. Tačiau, R. Kalantos bendražygiai buvo nepatenkinti šia situacija ir tuo kaip elgiasi sovietiniai pareigūnai. R. Kalantos bendražygiai ir panašiai ar taip pačiai mąstantis jaunimas susijungė į vieną grupę, prie jos prisijungė kiti prijaučiantys asmenys ir taip peraugo į Kauno pavasario protestą, kuris siejamas su hipių judėjimo matomumo pradžia. Ypač po Kauno pavasario protesto, šis judėjimas turėjo potencialo tapti pasipriešinimo sovietiniam režimui forma, nes hipiai buvo apibrėžiami kaip nebrandūs asmenys, jų elgesys trikdantis visuomenę ar net ją griauantis. Istorikė Amanda J. Swain pastebėjo, jog Kauno pavasario „demonstracija buvo susieta su hipiais“⁸, nes proteste dalyvavusių jaunų vaikinių išvaizda atitiko hipių įvaizdį – ilgi, pečius siekiantys plaukai, plačios kelnės, batai su platforma, o pats hipių judėjimas jaunimui asocijavosi su laisve. Tai reiškia, kad hipiai yra svetimybė sovietinei Lietuvos valdžiai, nes jaunuolių judėjimas transformavosi į antisovietinę veiklą. Tad, šis įvykis gali turėti įtakos spaudos reprezentavimui. Istorikė Julianne Fürst aptaria, sovietiniai hipiai save laiko ne tik antisovietiniais piliečiais, oponuojančiais sistemai, bet ir apolitiškais asmenimis⁹, nes jų formuojama kultūra buvo priešinga įprastam sovietiniam žmogui. Pagal, Ž. Tamkutonytės, Lietuvos hipiai, kaip visų judėjimų bendruomenės dalis ir buvo visos Sovietų Sąjungos hipių judėjimo dalis¹⁰. Anot Ž. Tamkutonytės „tarp Sąjungos hipių vyko keitimasis informacija, muzika, idėjomis. Lietuvoje hipių judėjimas daugiausia buvo didžiųjų miestų jaunimo reiškiny. Tai galima paaiškinti tuo, jog šiuos miestus greičiau pasiekdavo informacija, juose buvo įvairesnis jaunimo kontingentas.“¹¹ Apie 1971-uosius metus Lietuvos periodinėje spaudoje randami šio dešimtmečio pirmieji straipsniai apie hipius ir, panašu, kad šis judėjimas jau buvo pasiekęs Lietuvą ir viešoje erdvėje tampa labiau matomas ir labiau atpažįstamas.

Kad geriau suprastume įsteigtą sovietinių žmonių normalizavimą aštuntojo dešimtmečio periodinėje spaudoje, **pirmoje šio darbo dalyje kaip teorinis pagrindas, bus**

⁶ Tverkutė, Rūta. „1972 metų gegužės įvykiai liudininkų akimis.“ *Kauno istorijos metraštis*, 2003, 41

⁷ Ten pat, *cit. pg* 1972 V 20. Kokių imtasi priemonių susijusių su 1972m. gegužės 14 – 19d.

įvykiais Kaune// LYA LKP dok. Sk. F. 3110 Ap. 61 B. 34. L. 23

⁸ Swain, Amanda Jeanne. „From the big screen to the streets of Kaunas. Youth cultural practices and Communist Party discourse in Soviet Lithuania.“ *Cahiers du monde russe. Russie-Empire russe-Union soviétique et États indépendants* 54.54/3-4. 2013. 479

⁹ Fürst, J. „Love, peace and rock’n’roll on gorky street: The ‘emotional style’ of the soviet hippie community.“ *Contemporary European History* 23.4 .2014. 565

¹⁰ Tamkutonytė, Ž. 127

¹¹ Tamkutonytė, Ž. 127

nagrinėjami M. Foucault normalizacijos, disciplinos, diskurso procesai ir kokią įtaką tai turėjo sovietiniams piliečiams. M. Foucault domina, kaip valstybėje esantys piliečio kūnai tampa paklusnūs veikiami tam tikrų institucijų – švietimo sistema, kalėjimas, psichiatrinės ligoninės ir t. t.. Darbe bus pateikiamos įtvirtintos išdisciplinuotos normos apraiškos, kurių žmonės laikosi, nes normos veiksmai įgauna teigiamų pokyčių visuomenėje, tai yra, žmogus nebus baudžiamas ir gali būti apdovanotas už gerą elgesį, nes „disciplinos išryškėja kaip Normos valdžia. [...]. Tiksliau būtų sakyti, kad ji papildė kitas valdžios formas – Įstatymo, Žodžio ir Teksto, Tradicijų, priversdama jiems nustatyti naujus apribojimus. Mokymo procese naudojamos prievartos principu tampa Normalumas [...]“¹². M. Foucault mini, kad kūnas yra paveiktas politinės galios. Galia paaiškinama santykiu, nes ji struktūruoja politiką, ir parodo, koks būna galios santykis su politika. Galia išlieka sistemoje ir reprezentuoja sukonstruotas normas. **Antroji darbo dalis yra metodologija, kurioje** bus apžvelgiama minėta spauda. Kad suprastume sovietinių tekstų diskursą, bus naudojama sociolingvistiko Norman'o Fairclough'o kritinės diskurso analizės priegos, bei naudojamos kalbotyrininko Teun A. Van Dijk kritinio diskurso analizėmis. Šiuo metodu bus tyrinėjama, kaip buvo formuojamas bei konstruojamas hipių diskursas aštuntojo dešimtmečio periodinėje spaudoje. Tad lietuviškuose spaudos leidiniuose išlieka normalaus sovietinio piliečio diskursas, ir ta medžiaga yra naudojama tyrimui: tai satyrinis žurnalas „Šluota“, jaunimui skirtas žurnalas „Jaunimo gretos“ ir laikraštis „Komjaunimo tiesa“. Spaudiniuose hipiams apibūdinti vartojami specialūs terminai: „buržuazinis jaunimas“, „ilgaplaukiai“, „iššaukianti apranga ir elgesys“, ir panašūs terminai. Šiam darbe bus nagrinėjami šeši tekstai iš trijų periodinių leidinių. Taip pat bus analizuojamos iliustracijos, kurios vaizduoja tipinius hipius – ilgais, sutaršytais plaukais, dėvi kelnes plačiomis klešnėmis ir groja akustine gitara. Tiek tekstai, tiek iliustracijos atspindi hipius kaip veikėjus, kurie daro neigiamą įtaką bei poveikį aplinkiniams. Trijuose periodiniuose leidiniuose rastos dvidešimt šešios iliustracijos, kurios atitinka karikatūras.

¹² Foucault, Michel. *Disciplinuoti Ir Bausti: Kalėjimo Gimimas*. Atviros Lietuvos Knyga: ALK. Vilnius: Baltos Lankos, 1998a. 220-221

Darbo uždaviniai:

1. Išnagrinėti M. Foucault teorijas ir jas pritaikyti metodiniams tyrimams nagrinėjant Lietuvos hipius.
2. Išanalizuoti M. Foucault normas ir kaip jos apibūdina normalumą modernioje visuomenėje, atskleisti kodėl svarbi ne-norma, ir kaip galima su ja susidoroti.
3. Ištirinėti Lietuvos periodinius leidinius – „Komjaunimo tiesa“, „Šluota“ ir „Jaunimo gretos“, kuriuose aprašomi hipiai ir palyginti kaip po Kauno pavasario protesto, pasikeitė hipių normalizacijos praktikos. Panaudoti kritine diskurso analize.
4. Pateikti išvadas

1. 1. M. Foucault disciplinavimas kaip moderni valstybinė praktika

Šio teorinio darbo tikslas išnagrinėti biogalios sampratą ir idėjos reikšmingumą modernioje politinėje visuomenėje. M. Foucault domėjosi kaip pasireiškia kūno kontrolė ir kokia galios forma dominuoja XX a. visuomenėje. Pirmiausia, prancūzų filosofas suprato, jog biogalios atsivėrimo procesas prasideda nuo sukurtų institucijų; „klasikinėje epochoje pastebimas greitas įvairių disciplinų plėtojimas – mokyklose, [koledžuose – K. D.], kareivinėse, dirbtuvėse; gimstamumo, ilgaaamžiškumo, sveikatos apsaugos, gyvenamojo būsto, migracijos problemos atsiduria politinės praktikos ir ekonominių tyrimų zonoje; žodžiu, regime įvairius ir nesuskaičiuojamus technikos būdus kūnams pajungti, o gyventojams – kontroliuoti.“¹³ Tos institucijos, kurias paminėjo filosofas, yra itin svarbios piliečių kūnams, kuriuose vyksta įvairūs pratimai skirti paklusnaus kūno elgesio idėjos įgyvendinimui. Šis žmogus nesąmoningai atlieka veiksmus, kurie yra įskiepyti tik toje aplinkoje kurioje jis atsidūrė, nes „architektūra dabar laikoma priemone individui transformuoti [...]“¹⁴. Trumpai tariant, tai vidinės kontrolės mechanizmo etapas, kuris optimizuoja galią. Biogalia suvokiama kaip disciplinuotos galios produktas, kuris taikomas individualiems žmonėms ir jų nesąmoningai vartojamas. Kūnas, patenkantis į paskirtą „tvarkos“ erdvę, atlieka tokius pačius disciplinuotus veiksmus, kokie yra laikomi naudingais valstybei ir juos optimizuoja. Kai reikia, juos galima pakartoti tokiais pačiais veiksmais, nes kuo daugiau kartoji, tuo tampama labiau išstobulintu kūnu. Kūnas yra naudingiausias gamybinis išteklius modernioje politinėje visuomenėje, nes „kūną persmelkusi politika yra susieta sudėtingais ir abipusiais ryšiais su jo ekonominiu panaudojimu. Didele dalimi kūną, būtent kaip gamybos jėgą, persmelkia valdžios ir dominavimo santykiai.“¹⁵ M. Foucault pabrėžė valdžios ir kūno santykio reikšmingumą, dėl kurio atsiranda galia, „valdžios santykiai jį apglėbia iš visų pusių. Jie įsiskverbia į jį, paženkliną, muštruoja, kankina, verčia dirbti, dalyvauti ceremonijose, reikalauja, kad jis kaip nors atsilieptų“¹⁶. M. Foucault pabrėžia santykių svarbumą, nes tarp santykių atsiranda galia. Taip atsiranda kontroliuojami veiksmai, kurie veikia kūnus. Kai kūnas jau optimizuojamas galios, tada jam lengviau prisitaikyti prie esamos aplinkos. M. Foucault interpretavimo kūno pažinimą, jog „tai galima sukaupti „žinojimą“ apie kūną, kuris nebus tikraja to žodžio prasme

¹³ Foucault, Michel. „Seksualumo istorija.“ *Vilnius: Vaga* 40 .1999: 30, 107

¹⁴ Foucault, Michel. *Disciplinuoti Ir Bausti: Kalėjimo Gimimas*. Atviros Lietuvos Knyga: ALK. Vilnius: Baltos Lankos, 1998a. 207

¹⁵ Foucault, M. 1998a. 35

¹⁶ Ten pat, 35

mokslas apie kūno funkcionavimą, ir galima taip [suvaldyti – K. D] jo jėgas, kad tai bus daugiau negu pergalė prieš jas: šis žinojimas ir šis [suvaldymas – K. D] yra tai, ką būtų galima pavadinti politine kūno technologija.¹⁷ Filosofas pabrėžia, jog galia ir žinojimas neįvyktų be santykio su kūnu, jeigu vyksta santykis, tai yra galia.

M. Foucault remdamasis savo disciplinarinės galios teorijomis ir jų muštravimo praktinėmis priemonėmis, atskleidžia „[...]“, kad iš kūnų, kontroliuojamų disciplinos, sukuriama keturi individualybių tipai, arba, tikriau, viena individualybė, kuriai būdingos keturios ypatybės: „celiškumas“ (erdvinis paskirstymas), organiškumas (veiklos kodavimas), genetiškumas (laiko akumuliacija), kombinaciškumas (jėgų komponavimas).¹⁸ Keturios ypatybės laikomos homogeniškumo praktikomis. (a) „Celiškumas“ vyksta tam tikroje erdvėje, pavyzdžiui, mokyklos klasėje, kuri skirta tik besimokantiems mokiniams, o ne universiteto studentams, kad žinotų kur tiksliai vyktų pamokos. (b) Organiškumas yra veiklos pobūdis, nurodantis teigiamus elgesio verdiktus, kur suolai sustatyti eilėmis ir atsukti į lentą, kad visi matytų mokytoją, o ne klasėje esančius mokinius. Pamokos metu draudžiama kalbėtis, leidžiama kalbėti tik mokytojui, jie gali kontroliuoti mokinių kūnus ir judesius, pavyzdžiui, taisyklinga rašyba ir kalbėsena. (c) Genetiškumas tai yra laiko paskirstymas, planuotė, pavyzdžiui, pamokos prasideda 8 valandą, todėl svarbu neveluoti, nes gaunamos pastabos už vėlavimą į pamoką arba kai mokytoja(-as) įeina į klasę, visa klasė turi atsistoti tol, kol mokytoja(-a)s leis atsistoti. (d) Kombinaciškumas, šis paaiškinamas kaip jėgų matavimas, pavyzdžiui, galima paaiškinti, kad mokytojų papildomi apmokymai sustiprina ne tik jų pagrindines žinias, bet ir lavina jų produktyvumo siekius. Tai tokie dalykai kaip disciplinos einamieji resursai paaiškinami kaip siekiama idealizuoti veiksmus socialiniame kontekste. Vadinasi, šie keturi individualybių tipai, struktūroja galios santykius – tarp valdingo asmens ir paprasto piliečio. Vadinasi, tarp dviejų santykių atsiranda „taisyklės“ – kaip turi elgtis tinkamai paskirtoje erdvėje. Šios taisyklės dominuojančios, perduodamos ir realizuoja priemonės. Tačiau, toks rutiniškas elgesys, nuolat besikartojantis, ir gali būti prieinamas prie bendros visuomenės savybių, kurios laikomos politinėmis vertybėmis. Tačiau disciplina nėra vientisa ar monotoniška, ji keičiasi pagal įformintus institucijos principus: kokios yra galios, jų kontroliavimo būdai, tokios ir taikomos muštravimo priemonės.

Kita vertus, disciplina nėra vien susijusi su kūno judėjimo kontrole institucijose, kuriose taip pat vyksta ir diskursas. Šis suprantama kaip ženklų sistema, pasak filosofo, „[...]“

¹⁷ Ten pat, 35

¹⁸ Foucault, M. 1998a, 202

diskursas būtų mąstymas, įvilktas į savo ženklus ir įkūnytas žodžiais [...]“¹⁹. Tasai diskursas iš prigimties turi tam tikrą galią ir žinojimo fenomeną ir jie yra susipynę tarpusavyje. Nurodo, kad „disciplina yra principas, kontroliuojantis diskurso gamybą. Ji nustato diskurso rėmus pasitelkdama tapatybės žaismą, įgavusį nuolatinio taisyklių aktualizavimo pavidalą“²⁰. Kalbant apie disciplinos kontrolę diskursui, panašėja mintis, kad diskursas turi kalbos draudimus, tai reiškia, kad žmonės gyvendami po galios skliaustu nėra laisvi kalbėti apie ką nori ir kada nori. Tie terminai nėra visuomeninių žmonių požiūris, o galios savininkų idėja. Tada, šis žmogus pažeidžia kalbinės normos principus ir tam asmeniui reikia taikyti disciplinas.

Tačiau, tyrimo tyrėjai(-os) ir vertintojai(-os) yra diskurso šalininkai. M. Foucault diskursą tyrinėja, nes tai atskleidžiamos žmonių išorinės galios žinojimo kontrolę – kalbą. Tiek oficiali kalba, tiek šnekamoji kalba yra diskurso paradigmas. M. Foucault manymu, diskursas traktuoja bei nulemia žmogaus socialinę aplinką ir disciplinos subjektyvumą. M. Foucault „Diskurso tvarka“ atskleidžia diskurso laikmatį – „[...] galima spėti, jog kiekvienoje visuomenėje neišvengiama savotiško diskursų susisluoksniavimo: yra diskursų, kurie „sakomi“ ir kuriais keičiamasi diena iš dienos, kurie išnyksta kartu su jų išsakymo aktu; ir esama diskursų, duodančių pradžių naujiems kalbėjimo aktams, kurie juos pratęsia, transformuoja arba aptaria, žodžiu, diskursų, kurie, nors ir suformuluoti, ir toliau išsakomi, yra jau išsakyti ir turi dar būti pasakyti.“²¹ Traktuojant filosofo žodžius, tiek disciplina, tiek diskursas yra nelaikinumo etape, todėl jis lengvai gali prisitaikyti prie esančios politinės galios. Taigi, diskursas kuriamas iš galios žinojimo, tam, kad gerai suformuotų tuolaikinius mąstysenos ir kalbėsenos matmenis. Diskursas kuria ir tam skirtus teiginius, „tačiau teiginys ne tik turi priklausyti disciplinai, jis turi naudotis gana apibrėžto tipo sąvokinėmis arba techninėmis priemonėmis.“²² Minėtas teiginys turi būti priklausantis disciplinai, vienas iš jų pavyzdys, ką galima žinoti apie nusikaltimą. Nusikaltimo sąvokos turi būti gerai išvystytos institucijos specialistų(-čių) lūpomis – teisėjų, socialinių darbuotojų ar net psichiatrų. Nusikaltimo diskursas turi būti kuriamas ir formuojamas ir turi apibrėžti kas yra nusikaltimas. Kas gali būti nusikaltėliu(-e) ir kaip suvokiamas nusikaltimas? Dėl to, turi būti aiškus termino paaiškinimas ir jo prevencijos būdai. Tokie dalykai padeda „investuoti“ žinias apie nusikaltimą. Anot, M. Foucault „kiekviena disciplina savo rėmuose skiria teisingus ir klaidingus teiginius [...]“²³, interpretuojant jį, tiek disciplina ir tiek diskursas vienas kitą susiejantys terminai, aiškiai

¹⁹ Foucault, M. *Diskurso tvarka*. Baltos lankos, 1998b. 31

²⁰ Ten pat, 24

²¹ Ten pat, 15-16

²² Ten pat, 22

²³ Ten pat, 23

nubrėžia normos ir nenormos kontūrus. Šie kontūrai yra dominuojančios sąvokos, kurias disciplinos institucijos specialistai, leidžia įtvirtinti savo sritį, pavyzdžiui, teisininkai(-ės) ir psichiatrai(-ės) dirbti kalėjime, ir atlikti disciplinos galią kalėjime esanties kūnams. Vieno autoriaus I. Jansen tvirtinimu, kad „apibūdinti pasisakymą reiškia apibrėžti konkrečias jo egzistavimo sąlygas. Tai yra apibrėžimas to, kas pasakyta, būtent taip, kaip buvo pasakyta tiksliai.“²⁴ Tai reiškia, kad būtent diskursas sukuria beprotybės, nusikaltimo sąvokas ir apybraižas, o ne savaime atsirandantis terminas. Vadinasi, kalėjimų ir psichiatrijos atsiradimas, lemia beprotybės egzistavimas, nes kuriant beprotybės diskursą ji „plečia“.

1. 2. Norma ir disciplinarinės praktikos

Norma yra svarbi disciplinos struktūros dalis, kuri atskleidžia ir parodo kokie elgesio kodeksai yra priimti modernioje politinėje visuomenėje. Remiantis akademikės D. Taylor nagrinėjama M. Foucault normalizacijos teoriniais pagrindais, norma siejama su valdžia, skatina subjektus tapti efektyvesniais atliekant apibrėžtas praktikas²⁵. Vadinasi, jeigu visuomenėje išlieka asmenų, kurių asmeniniai interesai neatitinka politinių vertybių ar principų, juos reikia stebėti, skiriamos tiems asmenims bausmės ir po bausmių tikimasi, kad šie asmenys vengs neatitinkančių normų veiksmų kriterijų. Valstybė naudoja savo piliečius galios struktūroms, tam kad žmonės prisitaikytų prie visuomenėje klestinančios ir dominuojančios normalizacijos.

Akademikė D. Taylor teigia, kad „norma nustato, kas yra normalu. Norminimo ir normalizacijos technikos savo ruožtu veikia tam, kad „padarytų normalų“. Viena vertus, jos įsikiša tiek į atskirus kūnus, tiek ir į populiacijas, siekdamas, kad jos atitiktų tam tikras socialines normas.“²⁶ Iš esmės, šios disciplinos laikomos normalizacijos dalimi, nes žmonėms leidžiama atlikti pritaikomus normos veiksmus, kurie ne tik pagerina politinės galios veiksmus, bet ir stiprina diskursinę galią ir žmonės tampa paklusniais. Visgi normos skirtos žmogui ne tik gyventi, bet ir išgyventi tam tikroje situacijoje. M. Foucault tvirtina, „tam tikra prasme normalizuojanti valdžia verčia būti homogeniškiems; tačiau ji individualizuoja, nes leidžia pamatuoti nukrypimus, nustatyti lygmenis, fiksuoti specifines ypatybes ir išgauti naudą iš skirtumų, priderindama juos vienus prie kitų.“²⁷ Tuo norima pasakyti, kad žmogaus kūnas visada ir visados išlieka po politinės galios skliaustu. Tie kūnai leidžia idealizuoti

²⁴ Jansen, I. „Discourse analysis and Foucault's Archaeology of knowledge“. *International Journal of Caring Sciences* 1.3, 2008, 109

²⁵ Taylor, Dianna. „Normativity and normalization.“ *Foucault studies*, 2009, 47

²⁶ Ten pat, 52

²⁷ Foucault, M. 1998a. 221

homogeniškumą, tai yra išlaikyti vienybę ir likti vienybėje, kai valdžios organas turi prieigą prie galios turinio ir primeta kitiems gyventojams savus normos identitetus. Jeigu atsiranda nauji valdymo tipai, tada atsiranda naujos bei pakoreguotos normos, o įgyvendinti leidžia disciplinuoti kūnai. Visgi normos bei disciplinos lengvai prisitaiko prie besikeičiančios socialinės santvarkos, naujos žmonijos eras ir taip toliau.

Kaip minėta, kad kūnas turi patekti į „disciplinos“ erdvę, tam kad vystytųsi normalumo etapai. Kokios būna disciplinarinės praktikos? M. Foucault išvardija tris disciplinos pokyčių pasiekimus – hierarchinė priežiūra, normalizuojanti sankcija ir egzaminas.

Hierarchinė priežiūros pirminė galia, pasak M. Foucault, normalizuojama žvilgsniais: „disciplina diegiama naudojant prievartos mechanizmą, pagrįstą žvilgsnio technika; tai aparatas, kur stebėjimo metodai leidžia valdžiai atlikti savo funkcijas, o stebimieji prievarta atveriami visų žvilgsniams.“²⁸ Vadinasi, atrandama žvilgsnio galios fenomenas – panopticismas, pagal kurį M. Foucault rėmėsi filosofo Jeremy Benthamo sąvokomis. Kaliniai turi elgtis taip, lyg būtų stebimi valdžią turinčio asmens, „kalinys be perstojo jaučiasi stebimas, ir tuomet valdžia ima funkcionuoti automatiškai“²⁹. Žvilgsnis, labai svarbus reiškinys disciplinoje, nes žvilgsnis padeda išmuštruoti elgesio idėją, kurią M. Foucault pavadino „panoptikonas – nuostabi mašina, iš įvairiausių troškimų gaminanti homogeniškus valdžios efektus.“³⁰ Panopticismas yra žvilgsnio galia, leidžianti aprėpti elgesius, atskirti normos ribas ir, galiausiai, normalizuoti. Tokia idėja, kad kalinys galvos, jog yra stebimas, priverčia nesąmoningam elgesiui tarsi būtų po „prižiūrėtojo“ žvilgsniu. M. Foucault disciplinos išdėstymai panašėja, jog disciplina suvokiama jusliniu pagrindu, nes žvilgsnis yra atpažinimo mechanizmas, jis yra hierarchizuotas.

Kalinio elgesys dirbtinai pakeičiamas į priimtina ir išlieka normalizuotas elgesys. Toks apibrėžimas išlaiko teigiamus pokyčius, generalizuoja idėjas koks turi būti sveikas žmogus. Tai reiškia, kad žvilgsnio galia yra išdėstyta erdviškai – tik vienas žmogus gali pamatyti visų asmenų elgesius. Asmuo, kuris dirba mokytoju, turi žvilgsnio galią, tai yra, mokinių suolai yra atsukti į mokytojo(-os) erdvę, nes „disciplina būtent subjektus daro atvirus visų žvilgsniams“³¹. Tas žvilgsnis suteikia žinojimo galią, „stebėjimo mechanizmais sėkmingai įsiskverbama į žmonių elgesį; valdžiai iš paskos seka žinojimas, kuris didėja sulig kiekvienu jos žingsniu ir atranda vis naujus pažinimo objektus kiekviename plotelyje, kur panaudojama valdžia“³².

²⁸ Foucault, M. 1998a. 206

²⁹ Ten pat, 238

³⁰ Ten pat, 240

³¹ Ten pat, 224

³² Ten pat, 242

Žvilgsnis kaip papildomas disciplinos „įrankis“, padedantis normalizuoti elgesį. Stebėjimas kaupia žinias apie kūnus ir juos panaudojama normalizacijos procesui. Socialiniai įgūdžiai turi būti sėkmingi, ilgalaikio poveikio ir lengviau prisitaikantys prie kuriančių normų. Kuo aukštesnis įvertinimas, tuo žmogus tampa sveikesniu ir naudingesniu, tuo pats asmuo gali lengviau įgyvendinti kontrolės tikslus. Akademikė Margaret A. Paternek teigia, kad kalėjimas esąs disciplinarinė technologija, o įkalinimo įstaigos tikslas yra normalizacija.³³ Anot M. Foucault, „normalizuojanti visuomenė – tai istorinis į gyvenimą orientuotos valdžios technologijos padarinys.“³⁴ Kadangi normalizacijos procesai nėra natūralūs, o sukurti valstybės, tam, kad žmonių kūnai būtų prieinami kuriančios galios technologijoms.

Normalizuojanti sankcija yra socialinės tvarkos taisyklė, kuri taip pasireiškia:

„Dirbtuvėse, mokykloje, kariuomenėje ištisa mikrosistema kovoja su laiko (vėlavimai, nelankymas, užduočių nutraukimas), veiklos (nedėmesingumas, abejingumas, stropumo stoka), elgesio (nemandagumas, nepaklusnumas), kalbėjimo (plepumas, įžūlumas), kūno sferos („neteisinga“ laikysena, neleistini gestai, nešvara), seksualumo srities (begėdiškumas, nešvankumas) pažeidimais. Baudimui naudojamos įvairios subtilios priemonės nuo lengvų fizinių bausmių iki nedidelių apribojimų bei smulkių pažeminimų“³⁵.

Tokia tvarka, M. Foucault įžvelgė, kad tai yra sukurta ne žmonių tvarką, o institucijos. Nors tokios tvarkos reguliavimas, keičia žmonių socialinius elgesio įpročius. Tačiau, rutiniška tvarka, M. Foucault įžvelgė kaip „[...] mišrios prigimties: viena vertus, ši tvarka „dirbtinė“, diktuojama įstatymų, programų, statutų“³⁶. Tos taisyklės yra žinių galia, jog jie kontroliuoja žmonių veiksmus, kuriuos diktuoja valstybė. Tad ši taisyklė neišlieka natūrali, nes įgyvendinama taip, kaip būtų teisinga ir normalu.

Tai yra trečioji ir paskutinioji muštro priemonė. Egzaminą gali išlaikyti arba ne. Tai priklauso nuo to, kaip žmogus įsisavina normalizacijos priemonės, nes „egzaminas labai akivaizdžiai išryškina valdžios ir žinojimo santykių sankabą“.³⁷ Švietimas yra pirmoji pažintis su egzamino technika. Išryškėja socialinis evoliucinis elgesys: paklusnumo reikia mokytis nuo pat mažens, tam lengva įgalinti specifinę disciplinos formą, t. y. žmogų išmokyti, kaip turi elgtis pagal normos idėjų primestus elgesio standartus, ir todėl šis asmuo lengviau išlaiko

³³ Paternek, Margaret A. „Norms and normalization: Michel Foucault's overextended panoptic machine.“ *Human Studies*, 1987, 104

³⁴ Foucault, M. 1999, 110

³⁵ Foucault, M. 1998a, 214-215

³⁶ Ten pat, 215

³⁷ Ten pat, 222

egzaminą. Norma labai svarbi ir galioje, visa galia leidžia įgyventi per žinias, dėl to yra suformuojamos normos.

1.3. Sovietiniai hipiai kaip ne-norma ir jų normalizavimas

Šiame poskyryje bus apžvelgiamos JAV hipių kultūros ištakos Lietuvoje ir kaip socialiai sukuriamas lietuviškas hipių bendruomenės braižas. Tačiau didesnis dėmesys bus skiriamas kalantiniams hipiams, tai yra hipiams, kurių reprezentavimas viešojoje erdvėje pasikeitė būtent po R. Kalantos mirties ir kaip su jais disciplinuojama jų nenorma. Sovietiniai hipiai priskiriami antitarybinei veiklai, o tai yra neleistina ir lieka nenormalumo kategorijai, kurie turi didelę įtaką tarybiniais jauniems asmenims.

1.3.1. „Mes“ kaip sovietinio žmogaus norma ir „kiti“ kaip hipių ne-norma

Sovietinis žmogus, kaip norma, o Loretos Venclauskienės manymu, „toks žmogus – tai ne tik komunizmo produktas, bet ir jo klientas, vartojęs tai, ką šis jam siūlęs: darbą, (fasadinį) dalyvavimą valdžioje (ar jo pojūtį) ir savo vertės pajutimą“³⁸. Tai rodo, kad okupuotos sovietinės Lietuvos aplinkoje visi žmonės priima tokius veiksmus kaip visiškai natūralius, nes puoselėja normalaus sovietinio piliečio vertybes, o išsilaisvinti nuo tarybinio režimo yra kenksminga, nes tai rodo, kad asmenys yra nepaklusnūs, antitarybiniai ir nėra tinkami sovietinei aplinkai plėsti. Vadinasi, aplinkoje pritaikyti „individai yra ne tik tam tikros galios mechanizmo produktai, bet ir patys jo įgyvendinimo agentai“³⁹. Šis būdas yra ideologinis, pasižymi galios produktų vartotojais, kūnai jau tampa ne savimi, o įkūnyti kitų. Panašias mintis įneša M. Foucault, „ši biogalia, aišku, buvo būtinas kapitalizmo plėtojimosi elementas; o plėtojimąsi galėjo laiduoti tik kontroliuojamas kūnų įtraukimas į gamybą ir gyventojų fenomeno taikymas ekonominiams procesams.“⁴⁰ Kapitalizmą, M. Foucault, susieja su ekonominiu klestėjimu, tai yra, gerina žmonių gyvenimą, skatina pramonės, mokslo ir socialinę pažangą. Vadinasi, kapitalizmas išlieka svarbus aparatas tikslams įgyvendinti. Švietimas ir medicinos įstaigos yra du pozityvios galios principai, kurie ne tik gerina žmogaus kokybinį gyvenimą, bet ir valstybės diskursinę galią. Tad žmonės nesąmoningai yra „normalaus sovietinio piliečio“ vartotojai. Tačiau normalus sovietinis žmogus savo aplinkoje neturi būti

³⁸ Venclauskienė, Laima. „Homo sovieticus: pilko ir pliko žmogaus portreto bruožai laisvėjančios Lietuvos spaudoje.“ *Darbai ir dienos* 65 (2016): 146 cit. pg. Tischner J. *Ętyka solidarności oraz Homo sovieticus*. Kraków: Znak, 2005, 141.

³⁹ Ransom, John S. „Foucault's discipline.” *Foucault's Discipline*. Duke University Press, 1997. 35

⁴⁰ Foucault, M. 1999, 107

panašus į tai, ką siūlo vakarietiškas pasaulis, sovietinis žmogus turi įpareigojimą – priklausyti tik savo bendrijai ir neišsižadėti jos. Tad „sovietinio režimo išskeltoms „naujojo sovietinio žmogaus“ vertybėms (rūpinimasis viešaisiais interesais, politinis aktyvumas), hipių pasaulėžiūra ir gyvenimo būdas iš esmės prieštaravo, todėl hipių judėjimo dalyviai buvo tarsi „iškritę“ iš sovietinės visuomenės“⁴¹. Apibrėžiama, kad atsiradusioje hipių kultūroje nebuvo pakankamai rūpinamasi ir kontroliuojami jauni kūnai, nes jeigu laiku ir griežčiau būtų įskiepyta tarybinė ideologija, tai asmenys būtų nepriklausę hipių veiklai ir nebūtų įvykusios Kauno pavasario demonstracijos. Tai rodo, kad augančiame žmogaus kūne reikia įskiepyti normas principus ir ribas, kad asmuo pradėdamas lankyti valstybinę mokyklą ar universitetą, tvirtai žinotų kas yra tinkama ir kas nėra tinkama ne tik pritaikant aplinkai, bet ir valstybei.

Tačiau, nagrinėjant hipių diskursus, terminas hipiai viešumoje yra retai naudojamas, todėl išlieka asmeniškai sukurti diskursai. Sovietiniai diskursai apie hipius yra sukurti žmonių, gyvenančių normalių sovietinių piliečių visuomenėje, šie diskursai yra atitinkantys sovietinės ideologijos tendencijas. T. Vaiseta tvirtina;

„[...] diskursai formuoja savojo „aš“ komponentų turinius, iš kurių perimdami sąvokas, kategorijas, sampratas subjektai bando suvokti save ir prisistatyti kitiems. Jie kalba remdamiesi atitinkamo diskurso pateiktu žodynu ir negali kvestionuoti paties diskurso, todėl susidūrę su patirtimi, kuri galėtų jam prieštarauti, ne atmeta jį, bet ieško išgyvenamo tikrovę racionalizuojančių išeičių [...]“⁴².

Vadinasi, diskursai apie hipius yra kuriami, pirmiausia diskursas plinta iš autoritetingų asmenų „aš“, o tada formuoja žodžius skirtus „mes“ asmenims. Diskursas formuojamas bei apibrėžiamas kaip visuomenės galios lūkesčiai. Istorikas T. Vaiseta nurodo, diskursas kaip pamatinė disciplinos dalis, atskleidžia kaip turi mąstyti ir elgtis normalus sovietinis žmogus ir kam turi būti atsparus. Apie hipius turi kalbėti taip, kaip pridera normaliam sovietiniam piliečiui, nes jie turi atitikti bendruomenės diskurso sampratą ir visuomenės normas. Tačiau istoriko samprotavimu, „normalaus sovietinio piliečio komponentas socialinėje identifikacijoje buvo ne tik akivaizdus ir būtinas, bet greičiausiai (bent jau pirmais okupacijos dešimtmečiais) ir sąmoningai išmoktas (net jei vėliau naudotas be didesnės refleksijos), galbūt – apsimestinis“⁴³. T. Vaiseta pagrindžia ontologiškai apie normalų sovietinį pilietį, šie žmonės sudedami iš komponentų – normalus žmonės dirba, apsaugo nuo skurdo, kad gautų tokių prieinamų patogumų jie turi būti tokie, kokie yra laikomi normaliais. Politinis diskursas žmogaus kūną apibendrina vadovaudamasis normalizavimo poveikiu, t. y. išryškėja darbui

⁴¹ Tamkutonytė, Ž. 142

⁴² Vaiseta, T. 2019. 192

⁴³ Vaiseta, T. 2019. 182

reikšmingas terminas – „normalus sovietinis pilietis“, kuris yra visiška priešingybė vakarietiškam pacifistų įvaizdžiui (ilgi plaukai, spalvoti ar gėlėti baltiniai), taip apibrėžiamas asmuo, kuris atitinka sovietinio komunizmo sukurtą žmogaus įvaizdį. Grįžtant prie M. Foucault teorijos, galima pastebėti, jog sovietinis spaudos diskursas apima ir sveikų žmonių tapatybę, kai normalus sovietinis pilietis sąmoningai įkūnija normalią tapatybę, kurią „išrado“ valstybė; nurodo, kaip turi mąstyti ir elgtis pagal normalaus sovietinio piliečio etiketes. Vadinasi, normalume yra galios prigimtis, pasak M. Paternek, esame įkalinti, galia visur gaminama, negalime nuo jos pabėgti⁴⁴. Tokios galios nėra „panaikinamos“, jos slypi visur, lengvai prisitaiko prie kintančių aplinkų.

Pirmiausiai reikėtų analitiškai apžvelgti, kas yra ne-norma ir kokiais aspektais suvokiame nenormalumą, ir kaip anksčiau kovojama su ne-norma. Nenorma gali apimti ir išsivysčiusios beprotybės termino atsiradimą. Knygoje „Beprotybės istorija“ M. Foucault beprotybę interpretuoja chronologiškai, tai yra nuo viduramžių iki modernųjų laikų. Viduramžiais beprotybę turintys asmenys buvo iš dalies laisvi. Jie galėjo keliauti – plaukioti specialiu „durnių laivu“⁴⁵. Taigi, sąvoka „beprotybė“ viduramžiuose visai neturėjo jokios sąsajos su medicina, o buvo labiau susijusi su visuomenės santvarka. M. Foucault teigia, jog viduramžiais pamišimas buvo suvokiamas tik kaip žmogaus yda⁴⁷. Pagal filosofo pamišimo interpretavimą, viduramžių visuomenė dar nenubrėžė aiškios linijos, skiriančios bepročius nuo sveikų asmenų – jie lieka kartu su gyventojais. Vadinasi, nebuvo diskurso apie beprotybę. Tačiau Renesanso epochoje beprotybės termino reikšmė modifikuojama ir siejama su žmogaus protu⁴⁸. XVII a. bepročiai uždaromi didžiosiose ligoninėse – Hôpital Général⁴⁹. Tokiu būdu siekiama eliminuoti, pašalinti asmenis iš visuomenės gyvenimo, kurie jam yra netinkami. Tačiau M. Foucault akcentavo, jog „didžioji ligoninė“ buvo ne medicinos įstaiga, o nepilnai teisminė ir administracinė struktūra⁵⁰. Vadinasi, prasidėjo socialinis bepročių balsų užtildymas ir visiškas uždarymas nuo visuomenės arba formuojasi suvokimas, jog neracionalus balsas yra netinkamas visuomenei. Tai galėtų reikšti, kad žmonės kurie patenka į „kiti“ kategoriją yra stigmizuojami. Moderniame pasaulyje beprotybės balsas tampa negirdimas, nes jo įsitikinimai

⁴⁴ Paternek, Margaret A. „Norms and normalization: Michel Foucault's overextended panoptic machine.“ *Human Studies*, 1987, 99

⁴⁵ Foucault, M. *History of madness*. Routledge, 2006, 9

⁴⁶ Pastaba: Tas „durnių laisvas“ kažkaip duoda suprasti, kad jų laisvė buvo sąlyginė. Jie buvo vis tiek apriboti.

⁴⁷ Foucault, M. 2006. 21

⁴⁸ Ten pat, 28

⁴⁹ Ten pat, 47

⁵⁰ Ten pat, 49

yra laikomi klaidingais. Ir tokie įsitikinimai apie beprotybę nusistovėjo totalitarinėje visuomenėje.

Grindžiant tokiomis prielaidomis, jog beprotybės santykis gali turėti įtakos biogaliai, beprotybė yra neproduktyvumo ženklas, žmogus negali dirbti, prisidėti prie dominuojančios institucijos „normalumo“ ir dėl to žmogus izoliuojamas. Pasak M. Foucault, beprotybė siejasi su pavojumi tiek išoriniu (nusikaltimas), tiek vidiniu (beprotybė), o psichiatrija ne tik siejama su beprotybe, bet ir su visuomenės higiena, tai yra, apsaugoti kitus asmenis nuo rizikos, susijusios su beprotybe⁵¹ ir „psichiatrija veikė kaip žinojimas ir galia bendroje visuomenės higienos ar socialinio kūno apsaugos srityje [...]“⁵². Tai yra disciplinos terminas, nes apie beprotybę nekalbama plačiąja prasme, o išsiskirtinu atveju. Taigi nenormos kūnas turi būti stebimas ir lengvai pastebimas. Psichiatrija išsiskiria kaip sergančių kūnų disciplinos mechanizmas, nes psichiatrijos tikslas apsaugoti „mes“ žmones nuo „kiti“. Akademikas Anders K. Ljungdahl tęsia M. Foucault mintį apie beprotybę. Anot akademiko, beprotybę turintys asmenys laikomi nenormaliais, o tai apima kategorizavimą – stebėjimą ir žinių formavimą⁵³. Tai reiškia, kad galia yra dominuojanti, jeigu priskiriama prie ne-normos kontūro. Vadinasi, kiekvieno piliečio kūne glūdi politinis diskursas. M. Foucault tvirtina, kad „normalumo kontrolę irgi glaudžiai supo medicina arba psichiatrija, garantavusios jai „moksliškumo“ statusą; ta kontrolė rėmėsi teisiniu aparatu, kuris tiesiogiai arba netiesiogiai ją legalizavo.“⁵⁴ Psichiatrijos tikslas ne užtikrinti paciento sveikatos būklės gerinimą, o sustiprinti savo galias. Psichiatrinė ligoninė įrodo, kad besigydantis žmogus yra po žvilgsnio galios skliautu, kur vyksta normalizacijos procesai.

Prieš uždarant į psichiatriją asmenis, neatitinkančius normos, sprendimus priima ne tik teisėjai, bet ir psichiatrai. Akademikas John S. Ransom užsimena, kad humanitarinių mokslų specialistai teikia informacijas, kaip įgyvendinti ir, žinoma, žinias, taip yra reikalingas transformavimui žmogiškuosius resursus.⁵⁵ Tiek nusikaltėliai, tiek „kiti“ asmenys yra tyrimas. Įrodant, kad beprotybę žiūrima ir pro objekto ir subjekto prizmę: „Konceptualus subjekto-objekto-diskurso santykis radikaliai transformuojamas – beprotis tuo pat metu yra ir pažinimo objektas, ir subjektas, kurį reikia išgydyti.“⁵⁶ Tai reiškia, kad apie beprotybę suteikiami

⁵¹ Foucault, M. *Abnormal: lectures at the Collège de France, 1974-1975* Verso. 2003. 118-119

⁵² Foucault, M. 2003. 120

⁵³ Ljungdahl, Anders Kruse. „The Madness of Foucault.“ 2008, 79.

⁵⁴ Foucault, Michel. 1998a, 351-352

⁵⁵ Ransom, John S. „Foucault's discipline.“ *Foucault's Discipline*. Duke University Press, 1997. 22
Cit. pg. SP, 197-229; DP, 195-228. ("Surveiller et punir: Naissance de la prison" (Paris: Gallimard, 1975);
trans. Alan Sheridan under the title *Discipline and Punish* (New York: Pantheon, 1977)

⁵⁶ Ninnis, Drew. „Foucault and the madness of classifying our madness.“ *Foucault Studies*, 2016, 129

papildomi diskursai, nes šis žmogus yra laikomas pažinimo objektu, kuriame gali formuotis naujos beprotybės sąvokos. Kūnas yra objektas, kuriame vyksta žmogaus beprotybės diskursas, šis žmogus yra „tyrimas“ psichiatrijai, kur įrodoma, kad tokie elgesiai priveda prie ne-normos. Tos normos galios yra apčiuopiamos, pastebimos ir dažnai koreguojamos pagal normos paskirtį. Visas šis uždarymo procesas atliekamas pagal diskursines žinias. Bausmės formos yra varijuojančios, jos priklauso nuo valstybės politinės galios ir koks jų santykis yra su piliečiais. Kaip teigia M. Foucault; „kiekvienas nusikaltimas – maištas prieš įstatymą ir kad nusikaltėlis yra valdovo priešas“⁵⁷. Disciplina, kaip ir bausmė yra istorinė praktika, kuri gali susipinti tiek moraliniu, tiek etiniu klausimu. Tačiau, nusikaltimas traktuojamas kaip valstybinis teisinis aspektas, kuomet tvarkos ir įstatymo žinojimas paverčiamas galia. Bausti žmonės yra privaloma ir netgi yra normali bausmių atlikimo schema, nes gali būti, jog nebaudžiami žmonės gali kartoti tuos pačius veiksmus ir keisti normos ribas. Anot filosofo, „[...] tikrieji nuostoliai, kuriuos nusikaltimas padaro visuomenės kūnui, yra jame sukeliama sumaištis: nusikaltimas papiktina, nenubaudus – parodo pavyzdį, kyla noras jį pakartoti, jame slypi nusikalstamumo užkratas“⁵⁸. Bausmės yra reikalingos visuomenei, nes kitu atveju aplinkybės lems diskursyvaus elgesio „užkratą“ ir kaip minėta, keisis normalizacijos apibrėžimas. Tokiu atveju, kad liktų dabartinis normalizacijos apibrėžimas, reikalinga disciplina. Cituojant M. Foucault „disciplinarinės bausmės funkcija yra užlyginti nukrypimus“⁵⁹, bausmė sukonkretinama per žvilgsnį, klausą ir kalbą, ir taip leidžiama bausmes atpažinti ir jomis nubausti asmenis. Bausmė skiriama tik nenormaliam kūnui, nes reikia jį disciplinuoti ir baudžiama už tai, ką padarė netinkamo valdžiai, o ne aplinkai. Disciplina priveda prie teigiamų pokyčių, žmogus po nenormalaus veiksmo atgailaus už tokius sukeltus visuomenei nepatogius poelgius ir jų nekartos.

1.3.2. Hipių beprotybės normalizavimas ir jų taikomos disciplinos

Sovietų valdžios mokymo modulio realizuoja disciplinos dėsnius, jog hipių elgesius, išorines išvaizdas ir jų politinės gairės yra palanku keisti. Amanda J. Swain cituoja Kazimiero Lengvino žodžius ataskaitose: „mūsų mokyklose ir universitetuose negali būti toleruojama netvarkinga išvaizda, žavėjimasis Vakaraus ir pritarimas „hipiams“.⁶⁰ Vadinasi, kad nebūtų

⁵⁷ Foucault, M. 1998a. 62

⁵⁸ Ten pat, 113

⁵⁹ Ten pat, 216

⁶⁰ Swain, Amanda Jeanne. „Hooligans, hippies, and immature youth: negotiating communist party narratives of May 18, 1972 in Kaunas.“ *Lithuanian Historical Studies* 17.1 2012, 162 cit. pg. ‘Протокол No. 3’ [Meeting of City Party Activists], 2 June 1972.

tolerancijos hipiams, turi būti apšviesti per disciplinos socialines institucijas – švietimo sistemas. Besimokantys jaunuoliai apie hipių judėjimo naratyvus gali sužinoti ir per spaudą, skleidžiančią propagandines žinias apie hipių prastą gyvenimo būdą. Visa tai reiškia, kad jau nuo mokyklos suolų yra siekiama jaunimui tvirtai (griežtai) įskiepyti ne tik save kaip normalus sovietinio žmogaus gyvenimo būdą, bet ir jausti kitaip į hipius. Tai galima palyginti, jog „mes“ kaip normalus sovietinis pilietis yra pozityvusis disciplinos galios rezultatas ir kurį sudaro norminę visumą. Vadinasi, šią valstybės dalį sudaro tik „mes“, o „kiti“ yra pavieniai atvejai. „Kiti“ standartizavimas išlieka kaip neigiama pusė, bet gali turėti teigiamų pokyčių – žmogus pasikeičia po bausmės. Kazimieras Lengvinas atitinka ne tik „mes“ kaip visuomenės dalis, bet ir „aš“ kaip autoritetas saviems. „Aš“ struktūriškai kuriamas „Aš“ įvaizdis. Panašius pavyzdžius pateikia ir akademikas Stephen Harold Riggins, kuris „teigia, kad abu terminai „Aš“ ir „Kitas“ buvo vartojami nuo Platono laikų ir reiškė santykį tarp stebėtojo (savęs) ir stebimojo (kito). Naujausiais ir moderniaisiais laikais šie du terminai vartojami su ideologine potekste ir interesais. Sąvoka „Kitas“ „paprastai vartojamas visiems žmonėms, kuriuos „aš“ suvokia kaip šiek tiek ar radikaliai kitokius“⁶¹. „Kiti“ įsitraukę, nes tai yra subjektas, į kurį turi būti reaguojama. „Kiti“ žmonės iš „Aš“ interpretuojama nehomogeniškai, tai yra prikuriama naujų charakterių detalių, nors mintis išlieka ta pati. Dar vieno autoriaus tvirtinimu, kad „[...] diskursas, susijęs su šiomis dviem tapatybėmis, [...], kad „Aš“ visiškai skiriasi nuo „Kito“, nes pirmasis vaizduojamas teigiamai, o antrasis – neigiamai“⁶². Taigi, įvardžiai „aš“ bei „mes“ yra priklausantys tam tikrai socialinei grupei, bet „aš“ yra disciplinos institucijų atstovai, todėl „aš“ yra atsakingas už „mes“ bei „kiti“. Kodėl būtent „aš“ pasisako už „kitus“? Todėl, kad „aš“ riboja veiksmus, neleidžia „kitiems“ asmenims veikti ir dalyvauti viešojo erdvėje. Vienas iš jų pavyzdys yra, po 1972 m. Kauno pavasario protesto, minėtas Poškus iškėlė strigdančių disciplinos būdą, kurį nulėmė „nepakankamas komjaunimo ir kitų visuomeninių organizacijų dėmesys [...]“⁶³. Pasak autorės, minėtasis Poškus nubrėžė normas – „mes“ ir nenormas – „kiti“ ribas; komjaunimo organizacija apibrėžiama kaip racionali ir skiepijanti jaunimui tarybiškas vertybes ir kita „neracionalioji“, tai yra kultūrinė neformali jaunimo organizacija, kurioje

⁶¹ Al-Radhi, Hanan. „Strategic Functions in CNN’s Media Discourse An Ideological Strategy To Win People’s Support A Critical Discourse Analysis Study.“ *International Journal of Applied Linguistics and English Literature* 9.3 2020, 44, cit. pg. Riggins, S.H. 1997. The Rhetoric of othering. In Riggins, (Ed.) *The language of politics of exclusion. Others in discourse*. (pp.1-36). Thousand Oaks: Sage, 1997,3

⁶² Al-Radhi, Hanan. „Strategic Functions in CNN’s Media Discourse An Ideological Strategy To Win People’s Support A Critical Discourse Analysis Study.“ *International Journal of Applied Linguistics and English Literature* 9.3 2020, 44, cit. pg. Riggins, S.H. The Rhetoric of othering. In Riggins, (Ed.) *The language of politics of exclusion. Others in discourse*. (pp.1-36). Thousand Oaks: Sage, 1997, 4

⁶³ Swain, A. J. 2012. 162 cit. pg. ‘Протокол No. 3’ [Meeting of City Party Activists], 2 June 1972.

jaunimas žavisi Vakarais, ir kenkia tarybiškam jaunimo kūnui ir mąstymui. Taigi, hipiai priskiriami prie ne-normos, nes neprisideda prie normalios institucijos vystymosi.

Panašiai buvo išsakyta tokia pati mintis istorikės A. Swain akademinio straipsnio ataskaitos dokumente, jog Kauno miesto partijos organizacija – „neskyrė pakankamai dėmesio jaunimo ar darbo jėgos gilių ideologinių įsitikinimų ir politinio atkaklumo ugdymui“⁶⁴, todėl per mažas dėmesys iškeliamas kaip per silpnas disciplinos poveikis. Tai reiškia, kad normalūs praktikos būdai stiprina disciplinos požymius, tačiau, po Kauno pavasario protesto, visuotinė kritika pabrėžia, kad tiems jaunuoliams nebuvo svarbūs jokie moraliniai dėsniai. Jeigu žmonės priešinasi sovietinei Lietuvos valdžiai, tai asmenį reikia kontroliuoti, nes jų mąstymas yra kitoks. Nuo to, kaip hipiai yra plačiai matomi, ir netgi patys save išstumia iš „mes“ kaip normalios visuomenės veikėjai“ erdvės. Aukšto rango asmenys yra išdisciplinuoti ir turi atitinkamas specifines žinias, skirtas atpažinti normalų sovietinį asmenį. Tą patvirtina istorikas Robert Van Voren;

„[...] socializmo ideologija orientuota į idealios visuomenės, kurioje visi bus lygūs ir laimingi, sukūrimą, todėl tie, kurie yra prieš, turi būti bepročiai. Iš tikrųjų [...] aštuntojo dešimtmečio Sovietų Sąjungoje, kur daugelis nebuvo laimingi ir visuomenė toli gražu nebuvo ideali, daugelis psichiatrų vis dar manė, kad tie, kurie nusiteikę prieš režimą, turi būti bepročiai. Politinis psichiatrijos piktnaudžiavimas Sovietų Sąjungoje kilo iš koncepcijos, kad asmenys, kurie priešinosi sovietiniam režimui, buvo psichiškai nesveiki, nes nebuvo jokio kito logiško paaiškinimo, kodėl žmogus galėtų priešintis geriausiai sociopolitinei sistemai pasaulyje.“⁶⁵

Remdamiesi M. Foucault išsakyta nuomone, išlieka sprendimas, jog didžioji ligoninė yra sukurta teisėsaugos priemonėmis, kurios vadovaujasi ir teisinėmis gairėmis. Teisinės priemonės yra valdžios teisėtumo įrankis, kuriame dirbantys asmenys įsipareigoja vykdyti įsakymus.

Sveiki piliečių kūnai yra paklusnūs, nes jie yra sistemos tarpininkai ir pagalbininkai prieš ne-normą. Taigi, šiose sovietinėse aplinkose nėra vien tik sveiki bei produktyvūs asmenys kaip „mes“, bet taip pat egzistuoja „kiti“ kurie yra patenkantys į viešumą. Tad nepaklusnaus kūno savininkai nepriklauso jokiai normaliai sovietinei visuomenei ir atmeta modernėjančią tarybiško žmogaus idealą. Tarp jų yra ir sovietiniai hipiai. Istorikė J. Fürst, pabrėžia „kiti“ hipių pozityvią pusę: „[...] sovietiniai hipiai akivaizdžiai sutrikdė sovietinį režimą: jo valdžią,

⁶⁴ Swain, A. J. 2012. 160 cit. Pg. Информация о принятых мерах и проведенных мероприятиях' [Information About Measures Taken and Actions Taken by the Kaunas gorkom and the City Raikoms of the Communist Party of Lithuania in Connection with the Events in the City of Kaunas on 14–19 May 1972], 20 May 1972.

⁶⁵ Van Voren, Robert. „Political abuse of psychiatry— An historical overview.“ *Schizophrenia bulletin* 36.1 2010: 33-35. 33

vertybes ir racionalią pasaulėžiūrą. Taigi istorija apie beprotybės politiką taip pat yra istorija apie vėlyvosios sovietinės sistemos bejėgiškumą ir beviltiškumą. Hipiai buvo kraštutinė pašaliečių bendruomenė, o psichiatrinė ligoninė – kraštutinis ginklas [...]“⁶⁶. Kalantinės hipių bendruomenės ir jų visa apimantys kultūriniai aspektai yra laužantys „nusistovėjusias“ sistemas, kurios gali padidinti sovietinės valdžios galias ir jas panaudoti kaip savo disciplinos galias. Hipiai yra daugiasluoksniai kontrakultūros judėjimo moduliai. Medijoje hipių judėjimas vaizduojamas kaip ilgaplaukių era, tiek vaikinai, tiek merginos augina plaukus kaip laisvės simbolį ir norą būti autentiškais bei priklausyti bendruomenei, skleisti meilę bei laisvę per muziką.

Tačiau hipiai patys į beprotybę žiūri teigiamai. Anot istorikės J. Fürst „hipiai mėgo remtis beprotybės terminais, norėdami apibūdinti savo sėkmę būdami kitokiais nei kiti.“⁶⁷ Remiantis istorikės analize, hipių beprotybė yra socialinis pasipriešinimas prieš susistemintą „normalų“ valstybės diskursą. Šis diskursas sukuria beprotybės autoįvaizdį, kuriuo naudojasi kaip savotišku protestu prieš tradicinę sovietinę aplinką, sąmoningai naudojasi beprotybe, nes tai kelrodis siekiant kovos su komunizmu. Istorikė apžvelgia, jog šizofrenijos diagnozė suteikia kitokią reikšmę ir net ši „[...] diagnozė buvo sistemos kapituliacija – pripažinimas, kad žmogus negali būti ar tapti visateisiu sovietiniu piliečiu.“⁶⁸ Taigi, ši sistema panašėja į M. Foucault biogalią, jog sveiki piliečiai yra vertingesni už sergančius. M. Foucault paaiškina, jog pramonės industrija formuoja požiūrį į beprotybę turinčius žmones, nes sukelia problemą augančiam žmogui, „[...] beprotybė buvo pastebėta socialiniame skurdo, nedarbingumo, nesugebėjimo integruotis į grupę horizonte; momentą, kai beprotybė buvo priskirta prie miesto problemų.“⁶⁹ Beprotybė pradėjo klestėti kai pradėjo plisti pramoninės industrijos, nes dirbantis žmogus prisideda prie ekonominės aukštumos, o nedirbantys asmenys – atvirkščiai – skurdo. M. Foucault atskleidžia, kad beprotybės terminas yra sukurtas visuomenės.

Daugumos hipių diskursas laikomas vidinio kūnų išsilaisvinimo nuo sovietinės aplinkos išraiška, nepaisant to, kad jų ne-normos kūnai bus disciplinuoti valdžios. O normalaus sovietinio piliečio diskursas apima pamatines normalios aplinkos fazes, t. y. vaikinų plaukai turi būti trumpi, o jeigu ilgi, tai šis žmogus priklauso „kiti“ kategorijai, atsiribojančiai nuo normalios visuomenės. Hipišką išvaizdą, kuri kelia atvirą diskusiją sovietiniams asmenims, yra tai, kad hipiams vyksta prievartinis tarybinio asmens išvaizdos sugrąžinimas, pasak Ž.

⁶⁶ Fürst, J. 2018. 858

⁶⁷ Fürst, J. 2018. 840

⁶⁸ Fürst, J. 2018, 841

⁶⁹ Foucault, Michel. „Madness and Civilization: A History of Insanity in the Age of Reason, trans.“ *Richard Howard (New York: Pantheon, 1965) 16 (1965). 64*

Tamkutonytės „[...] sovietinė valdžia vykdė kampanijas, kurių metu hipiams buvo kerpami plaukai – mat jie simbolizavo netvarką, svetimų sovietiniam jaunuoliui idėjų palaikymą, o hipiams ilgi plaukai buvo vertybė, laisvės, nevaržomo gyvenimo simbolis.“⁷⁰ Ilgi ir palaidi plaukai yra hipių simbolis, socialiai sukurtas jų identiteto ašis. Taip galima suvokti kaip reprezentacijos duotybę, vienas iš jų – pasipriešinti „vidurinėsios klasės vertybėms“⁷¹. Taigi, hipiai patenka į „mes“ aplinką, kurioje vyksta normalizuojančios sankcijos bei objektyvizuoja „kiti“ asmenis. Ilgų plaukų kirpimo planu yra naikinamas jų identitetas, tam kad panašėtų į normalius asmenis. Pačių hipių kūnai yra suspenduoti tam, kad tolesnės jų veiklos buvimas viešoje erdvėje būtų mažiau matomas. Todėl hipių tapatybė dirbtina, netikra ir chaotiška ir tai kenkia normaliems sovietiniams piliečiams. Panašiomis mintimis dalinasi ir istorikė J. Fürst, jog nyki išvaizda yra skurdumo ir beprotybės ženklas⁷². Taigi į kirpimo akcijas prisijungia bet kas – netgi draugovinė, kurie nori užtikrinti švarią aplinką. Aplinka, į kurią patenka hipiai automatiškai tampa disciplinuojančiu subjektu, ir jie ateityje negalėtų įgyvendinti savo tikslų. Todėl ilgi plaukai ir išvaizda sutampamos prie normalios sankcijos etapo. Jiems bausmė yra vieša, nes gatvėje kerpami jų plaukai. Vieša bausmė, anot M. Foucault laikoma teatru. Anksčiau piliečiai buvo baudžiami viešai, nes „XVII amžiuje ir net XVIII amžiaus pradžioje egzekucija su visomis siaubo teatro priemonėmis, buvo nežinia kaip išlikusi praėjusių amžių liekana. Jos įtūžis, didingumas, kūno prievartavimas, nežabotas jėgos demonstravimas, smulkmeniškai apgalvota ceremonija, trumpai tariant – visas jos mechanizmas buvo politizuotos baudžiamosios sistemos dalis.“⁷³ Ši vieša bausmė nori atskleisti, jog hipiai dalyvauja bausmių galios struktūroje. Bausmė yra susijusi su disciplina, nes ši aplinka priklauso komunistiniam režimui.

1. 3.3. Hipių ne-lytiškumas

Lytiškumo klausimai nėra dažnas terminas M. Foucault darbe. Po Kauno pavasario protesto į viešą erdvę vis dažniau minimi hipiai, nei hipės. Gali būti, jog buvimas vaikinų reiškia, kad priklauso Sovietų Lietuvos viešajam pasauliui, nes šioje aplinkoje dominuoja vyrų galia.

M. Foucault apie vyriškumą mini antropologiškai, jog buvimas vyru priklauso viešasis pasaulis – „[...] tačiau graikų filosofijai atrodo, kad nuosaikumo dorovės modelį geriau atspindi

⁷⁰ Tamkutonytė, Ž, 2002, 126-127

⁷¹ Tamkutonytė, Ž, 2002, 126

⁷² Fürst, J. 2018. 854

⁷³ Foucault, M. 1998a. 61

vyras – valdovas, šeimininkas, galintis susivaldyti tada, kai valdžia jam suteikia galimybę kitą pavergti savo valiai.⁷⁴ Interpretuojant, kad vyriškumas reprezentuoja per atvaizdą. Vadinasi, visas žinomą valdingumą lemia vyriškasis atspindys, kuris geriausiai prieina prie galios šaltinio ir gebėjimo įvaldyti biogalios modelius. Tačiau, M. Foucault vyrišką pradą, siejam su valdymu, saiku ir norma, pavyzdžiui, „[...] nuosaikumas apskritai yra vyriška struktūra, kyla kitas, simetriškas ir priešingas anksčiau minėtam, padarinys: nenuosaikumas kyla iš pasyvumo, o tai jį sieja su moteriškumu.“⁷⁵ Iš to sakoma, kad vyriškas pradas laikosi ribos, o moteriškas – ne. Dėl to kilo minčių apie hipių-vyrų lytiškumą, jog jie pasidavė troškimams laisvei, meilei ir muzikai, ir patys artėja prie moteriškumo prado; „šia prasme malonumams ir troškimams pasiduodantį, nesusivaldantį (akrasia) arba nenuosaikų (akolasia) vyrą būtų galima pavadinti moterišku, tačiau veikia savo paties, o ne aplinkinių atžvilgiu.“⁷⁶ Tuo norima atskleisti, jog gyvenimo būdas yra disfunkcinis prie normalumo, jog vaikinai linkę gyventi pagal Vakarietišką palaidumą. Tačiau norima atskleisti, jog moteriškas seksualumas yra paveiktas malonumų. Tačiau, sovietinėje aplinkoje kyla diskursas jog hipių užauginti ilgi plaukai gali supainioti su moteriškumu-pasyvumu, ir patys negali aktyvinti vyriškumo, kurį sovietai laiko vertybe. Todėl vaikinai yra dažnesnis diskurso reiškinyss sovietiniame viešame pasaulyje, nei moteris, kuri lieka nematoma.

⁷⁴ Foucault, M. 1999, 192

⁷⁵ Ten pat, 194

⁷⁶ Ten pat, 194

METODOLOGIJA

Šio darbo tyrimo objektas yra periodiniai leidiniai, Aštuntojo dešimtmečio pradžioje, t.y. nuo 1970 m. iki 1974 m., tais metais spausdinami rašytiniai tekstai apie hipiškas asmenybes, jų mąstymo ir bendravimo principus, socialinius vaidmenis ir kasdienybę. Visi trys žurnalai buvo orientuoti į tam tikras skaitytojų auditorijas: tiek „Jaunimo gretos“, tiek „Komjaunimo tiesa“ buvo skirti jaunimo auditorijai, o kadangi to meto hipiai – daugiausia jaunimo judėjimas, tai šie leidiniai rašė apie juos (hipius), parodydami šio judėjimo ir jame dalyvaujančių jaunuolių antitarybišką pusę. Jei pirmieji du leidiniai buvo orientuoti jaunimui, tai žurnalas „Šluota“ skirta plačiam skaitytojų ratui, jaunimui taip pat, bet turi kitokią kalbėjimo stilių – hipiams skirtoms normalizuojančioms sankcijoms panaudojamas humoras. „Šluota“ – „spausdino satyrinius, humoristinius rašinius ir piešinius, karikatūras visuomenės, politikos, kultūros ir buities temomis.“⁷⁷ Visi periodinių leidinių turiniai apima ir politinius, ir kultūrinius klausimus, ir kai kuriuos vaizduojamos normalizacijos procesus.

Požiūris į hipius lemiamas dvejais etapais, tai yra pirmieji pažintiniai reprezentavimai apie hipius, kurių kultūrinis judėjimas įkvėpimo ėmėsi iš vakarietišku šalių. Ž. Tamkutonytė savo metodiniame tyrime teigia, kad hipiški sovietiniai terminai buvo tokie: „iš buržuazinių Vakarų atėjęs užkratas“⁷⁸, „ideologiškai žalingas reiškinys“.⁷⁹ To meto sukurti sovietinių piliečių tekstiniai terminai išlaiko jų diskurso šaltinius ir gali atskleisti sovietinę pasaulėžiūrą. O antrieji yra po įvykusio Kauno pavasario protesto, nes proteste dalyvaujantys asmenys siejami su hipiais ir taip pat su R. Kalanta. Tad šio įvykio lūžis gali keisti hipių terminologiją iš sovietinių žmonių lūpų.

Tyrimo metu bus naudojama lingvistiko Norman'o Fairclough'o kritinės diskurso analizės principais, kurie rėmėsi ir M. Foucault teorijomis ir taikymo metodais. Taip pat šiame darbe bus naudojamas akademiko Teun A. Van Dijk kritinė diskurso analizė. Periodinėje leidyboje naudojami įvairių autorių tekstai, kurie atspindi žmogaus tiek vidinius, tiek išorinius įsitikinimus, išankstinius nuostatus, kognityvinius požymius ir jo santykius su dabartine aplinka. Diskursas, N. Fairclough interpretavimu, apima trejopas praktikas: pirma, tai tekstai: rašytinis, sakytinis arba kalbinis, antra, teksto kūrimas ir interpretavimas, ir trečia, sociokultūrinė praktika⁸⁰. Tai vadinasi, kad tekste atsispindi visuomenės primetamus norminius požiūrius į kitoniškus jaunimo kultūrinės transformacijos atitikmenis. Tačiau jo

⁷⁷ Visuotinis Lietuvos enciklopedija. Šluota. <<https://www.vle.lt/straipsnis/sluota/>> [žiūrėta 2020 12 27]

⁷⁸ Tamkutonytė, Ž., 2002, 125

⁷⁹ Tamkutonytė, Ž., 2002, 125

⁸⁰ Fairclough, Norman. „Critical Discourse Analysis: The Critical Study of Language.“ 1995. Longman Group 97

manymu, „diskursai ne tik atspindi ar reprezentuoja socialinius subjektus ir santykius, bet ir juos konstruoja ar „sudaro“ [...]“⁸¹. Taigi, diskursai yra daugiafunkciniai, juos konstruoja tam, kad atitiktų požiūrį į tuometines aktualijas. Tad šiuose išrinktuose tekstuose išliko diskursas, kuris atspindi to laiko visuomeninės normas, todėl šios normos yra perduodamos ir išlieka sociokultūrinė praktika. Šie trys praktiniai įgūdžiai yra įtraukti kaip diskurso kūrimo procesai, kurie yra atkartojami ir atgaminami. Interpretacija kaip aiškinimo dalis, kuri parodo žmogaus vidinį kognityvinį mąstymą ir balansą tarp žmogaus vidinio pasaulio ir sovietinio žmogaus diskurso. Taip pat savo tyrimuose bus vartojami teorinio pagrindo terminai: disciplinos, normalizuojančios sankcijos, lytiškumas ir kiti.

Kaip lingvistas N. Fairclough teigia: „tekstai yra socialinė erdvė, kurioje vienu metu vyksta du esminiai socialiniai procesai: pasaulio pažinimas ir reprezentacija, bei socialinė sąveika.“⁸² Iš tos sampratos apie tekstus, sakoma, kad žmonės savo žinias įsisavina per medijas, kurios leidžia suprasti apie vykstančius įvykius ir formuoja jų supratimą. Taigi šios žinios generuojamos tam, kad jų apraiškos būtų laikomos kaip vieninga nuomonė. Metodika atskleidžiama, kad N. Fairclough samprotavimu, tekstus „sudaro žinių ir įsitikinimo sistemos“⁸³ ir „socialinius subjektus [...] ir socialinius ryšius tarp subjektų [...]“⁸⁴. Subjektas, kaip pagrindinis darbo įrankis ir metodinė medžiaga, vartojama vietoj sąvokos „dalyvis“, nes tai turi dvejopą prasmę – veikėjo ir paveiktojo.⁸⁵ Periodikoje subjektais išlieka hipiai bei prijaučiantys pacifistinei kultūrai, tačiau šie periodiniai leidiniai priklausomi nuo valstybės, kuriai vadovauja komunistinė partija. Visgi N. Fairclough atkreipimu, kad kalba tekstuose atlieka ideologinę funkciją reprezentuodama patirtį ir pasaulį, formuoja socialinę sąveiką – tarpasmeninę funkciją – tarp diskurso dalyvių ir tekstų.⁸⁶ Tai galima sulyginti su atrinktų žurnalų leidinių, kurie gali prisidėti prie ideologinių ištakų, tai yra kurti turinį pagal palankiausią mintį. Esmė tokia, kad išliktų diskurso vienybė ir puoselėjimas komunistinei valstybei, turi išlaikyti norminę kalbinę funkciją. Jis pabrėžia, kad „[...] institucijos konstruoja savo ideologinius ir diskursyvius subjektus [...]“⁸⁷. Ideologinė teksto kalba orientuoja į tikslus: kolektyvinti savą tapatumą, sukurti bendravimą, kalbėseną ir mąstyseną tam, kad atitiktų bendrą socialinį pritarimą.

⁸¹ Fairclough, N. *Discourse and social change*. Polity Press. 1993., 3

⁸² Fairclough, N. 1995, 6

⁸³ Ten pat, 6 psl.

⁸⁴ Ten pat, 6 psl.

⁸⁵ Ten pat, 39 psl.

⁸⁶ Ten pat, 6 psl.

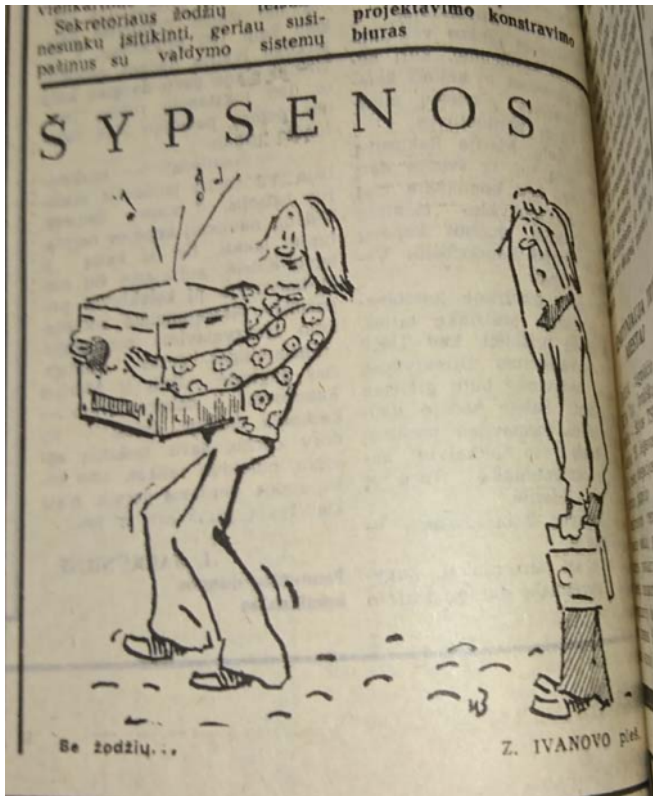
⁸⁷ Ten pat, 39 psl.

Tyrime bus remiamasi tiek tekstais, trumpai skaitytojų nuomonių pasisakymais, esėmis, komentarais bei eilėraščiais. Šiam darbe bus nagrinėjami šeši tekstai iš trijų periodinių leidinių. Taip pat bus analizuojamos iliustracijos, kurios pavaizduoja tipinius hipius – ilgais, sutaršytais plaukais, dėvi kelnes plačiomis klešnėmis ir groja akustine gitara. Tiek tekstai, tiek iliustracijos atspindi hipius kaip veikėjus, kurie daro įtaką bei poveikį aplinkai. Trijuose periodiniuose leidiniuose rastos dvidešimt šešios iliustracijos. Visose iliustracijose vaizduojami veikėjai tik hipiai vaikinai, merginų hipių nebuvo viešai iškeliami. Visi piešinių tipai atitinka karikatūras, nes į hipius žiūrima pro humoro prizmę. Humorą panaudojamas ne kaip pasijuokimui iš kitų žmonių, bet ir tarybinės disciplinos kūrimui. Viena iš disciplinų – ilgų plaukų kirpimas prieš hipių valią. Tikslas nėra, kad sutvarkytų netvarkingus plaukus, o panaudojant sarkastišką humorą formuoti negatyvų požiūrį į jų tapatybę ir ne-lytiškumą.

TYRIMAS

3.1. Hipių įvaizdžio transformacija (1970-1974)

Leidinių „Komjaunimo tiesa“ ir „Šluotos“ puslapiuose pavaizduotos iliustracijos apie hipius. Šie paveikslukai sudėti eiliškumo tvarka nuo 1970-1974;

pav. 1, Ivanovas, Z. „Komjaunimo tiesa“, 1971, (159), 2

pav. 2, „Šluota“, 1971, (14), 9

pav. 3 A. Morkūnas, A. „Komjaunimo tiesa“, 1971, (174), 2

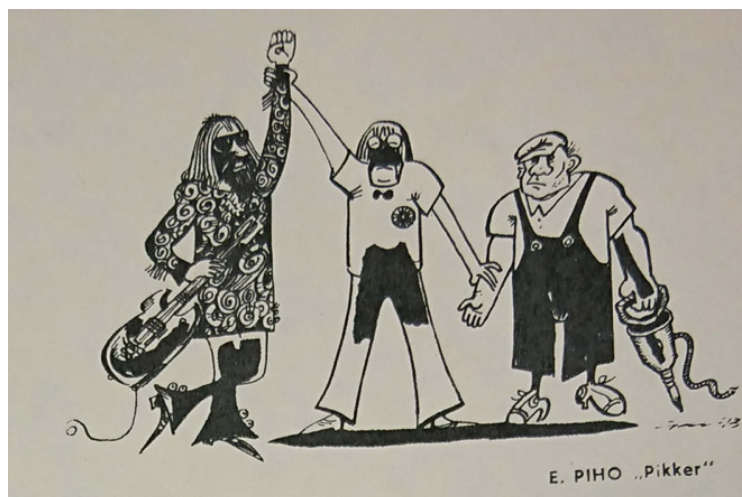
pav. 4 Samukas, F. „Šluota“. 1972, (1)

5 pav. Jurkonys, Č. „Komjaunimo tiesa“, 1973, (72), 2

6 pav. Šiaulytis, K. „Šluota“, 1973, (14), 9

pav. 7, Piho, E. „Pikker“, „Šluota“, Broliai juokiasi, 1973, (21), 13

pav. 8, Puidokas, R. „Šluota“, 1974, (13), 6

Taigi šiose iliustracijose atskleidžiama, kas ir kokie būna hipiai, kokios jų pagrindinės veiklos ir stiliaus akcentai. Visos iliustracijos yra svarbios tyrimui, nes remdamasi T. A. Van Dijk, jog „naudojant vaizdinius pranešimus tai padaryti šiek tiek lengviau, o kai kuriais atvejais ir veiksmingiau nei kalbant“⁸⁸. Tuo pasireiškia, kad iliustracijos atlieka kitokią funkciją nei rašytiniai tekstai, hipius lengviau atpažinti iš piešinio ir lengviau įsisavinama informacija.

Pirmieji trys įkelti paveikslėliai, atspausdinti 1971 metais, yra mažiausiai keliantys diskusijų – hipių kultūra siejama su muzika, gamta ir net pacifistine veikla, kad vietoj mokyklos rinktųsi pramogas. Pasak T. A. Van Dijk, „socialiniu požiūriu grafinės struktūros, įskaitant nuotraukas, kelia daug asociacijų, pavyzdžiui, su grupėmis, organizacijomis ir subkultūriniais stiliais[...]“⁸⁹. Vadinasi, kiekviena iliustracija atlieka socialinę funkciją, kurią skaitytojai(-os) tapatina su jų įprastinėmis bendraamžių veiklomis. Tad, 1971 metų karikatūros rodo, kad hipiai jau pastebėti viešumoje, bet nevaizduojami pernelyg kraštutiniais, nes nebuvo tikslingai sukurtas diskursas prieš jų socialinę padėtį ir kitokių jų disciplinavimo pobūdžių. Tačiau po to viskas pasikeitė ir 1972 m. pirmame „Šluotos“ numeryje pasikeitė hipių įvaizdis – vaizduojami kaip tinginiai ir atsisakantys išsilavinimo. Hipius galima atpažinti pagal jų pagrindinius požymius – akustinė gitara ir ilgi plaukai. Vėlgi atsinaujina žvilgsnio diskursas, kuris įgalina „kiti“ žmonių reprezentavimą, tad karikatūros stiprina sovietinių žmonių žvilgsnio galią. Tai

⁸⁸ Van Dijk, Teun A. *Ideology: A multidisciplinary approach*. Sage, 1998. 192

⁸⁹ Van Dijk, Teun A. *Ideology: A multidisciplinary approach*. Sage, 1998. 201

rodo, kad hipiais 1972 m. iliustracijose keičiasi įvaizdis ir, žinoma, internalizuoja jų įvaizdžių pokyčius, nes šie metai pasižymi svarbiu įvykiu – Romo Kalantos susideginimu ir prasidėjusiu Kauno pavasariu.

1973 m., praėjo metai po Kalantos susideginimo ir įvykusio Kauno pavasario protesto, todėl hipius vaizduoja jau kitaip nei ankstesniais metais. Juos, išskildina kaip keliančiais visuomeninei problemais: rūkančius, triukšmaujančius ir netgi lygina su beždžione. Iš šito labiausiai iškyla hipių išvaizdų klausimas ir kaip galimai jie ne-normalizuoja aplinką. Lyginimas su kitu gyvūnu, yra pašiepiama mintis ir įtikina, jog hipių kūnas reprezentuoja nešvarą, apžėlę, ir kopijuoja kitų elgesius. Tuo akademiko tvirtinimu, „[...] į įsitikinimus galime žvelgti ir aktyviau, ir apibrėžti juos kaip socialiai pagrįstus mentalinius konstruktus, kurie sudaro „faktus“, paprastai socialinę ir kultūrinę „tikrovę“.“⁹⁰ Šių piešinių tikrovė yra pavaizduota normalaus sovietinio piliečio akimis, nes jų manymu, toks įsitikinimas yra besikartojantis, nes kuo daugiau reziuumoji tuos pačius faktus, tuo gali būti patikimesnis šaltinis. Vienas iš jų pavyzdys, yra Kęstučio Šiaulyčio karikatūra, vaizduoja hipius kaip skurstančius, nes vieno vaikino kelnės yra sulopytos. Akcentuojama, kad rūkymas toleruojamas tik brandiems asmenims. Tai rodo, kad hipiais būna tik jaunuoliai, nes hormonai keičia kūną iš vidaus ir jie noriai kopijuoja kitus (palyginimas su beždžionėms zoologijos sode).

Kitame „Šluotos“ žurnale, taip pat išspausdino karikatūras kuriančių kolegų darbus. Karikatūristas E. Piho estų satyriniame žurnale „Pikker“ pavaizdavo dvikovą, kurią galima suprasti kaip muzikos. Jame vaizduojami du dalyviai ir vienas iš jų skelbiamas laimėtoju. Tačiau atsižvelgiant į išvaizdą laimėtojo su bosine gitara ir vidury galima susieti su hipiu, ne tik plaukų ilgiu, bet ir spalvinga ir išraiškinga apranga. Tai jų kūnas ir apranga atskleidžia tapatybę. Taigi, kūno laikysena ir išvaizda priskiriama prie simbolizmo – hipiai, prijaučiantys vienas kitam ir abu laikosi bendruomeniškumo pamato. Kadangi ši muziko dvikova priskiriama prie triukšmo. Tačiau, konkursą laimėjo hipis su bosine gitara, kuris galimai sugrojo triukšmingiau. Tai akcentuoja prastą hipių muzikos skonį, nes vienas dalyvis vaizduojamas su statybiniu įrankiu, kuris kelia triukšmingą ir kurtinantį garsą. Estų satyriniame žurnale „Pikker“ sarkastiškas humoras yra toks pat ir abu žurnalo diskursai išlieka sovietiniai, kurie pašiepia ir kritikuoja viską, kas vakarietiška. Taip pat norisi atkreipti dėmesį, kad hipius vaizduoja, nes jie siekia triukšmo. Taip pat Romo Puidoko publikuojama karikatūra, yra perspėjanti apie hipius kaip pavojingus asmenis. Taip suvokiama, jog hipių įvaizdžio propagavimas gali sietis su

⁹⁰ Van Dijk, Teun A. *Ideology: A multidisciplinary approach*. Sage, 1998.. 25

socialine ne-tvarka. Todėl „kiti“ asmenys turi būti visiškoje izoliacijoje, nes karikatūroje močiutė vaizduojama kaip apsauganti „mes“, žmones, nuo „kiti“.

Tačiau iliustracijose nebuvo užuominos apie Kauno pavasario protestus bei patį R. Kalantą. Todėl hipius atvaizduoja taip, kaip būtų numanoma kalbėti apie „kitus“. Hippių apranga beveik tokia pati – dėvėjo plačias džinsines kelnes ir kai kurių plaukai yra suveltai. Plaukų suvėlimas rodomas žmogaus skurdumo, nevalyvumo ženklą, bei žinoma, gali prieiti prie M. Foucault beprotybės, jog jų kūnai nėra produktyvūs, juos izoliuoja. Žvelgiant į sukurtas apie hipius karikatūras, pastebima, jog, dažniausiai hipiais vaizduoja vaikus, nes lengviau atpažįsta vaikinų ilgus plaukus ir jų kasdienybės veiklas. Nes vaikinai atsisako darbo, kurioje reikalingi produktyvūs vaikinų kūnai. Tai reiškia, kad hipiai kitaip normalizuoja kūnus, bet ne per valstybės nustatymus, bet per savo autoįvaizdį. Vadinasi, hipiai nėra tobuli pilietinėje visuomenėje, nes jų kūnai nėra pakankamai ištreniruoti normalizuojančių sankcijų – vienas iš jų ilgi plaukai, spalvinga apranga. Esmė, tokia, kad tokia išvaizda implikuoja hipius.

3.2. Kas yra hipiai? Kritinė diskurso analizė

Šioje skiltyje bus analizuojamas straipsnis „Baris iš Kalifornijos“ (autorius Ženevoje gyvenantis žurnalistas E. Rozentalis), žurnalo „Šluota“ straipsnis, iš skilties „užsienio kuriozai“ ir vienas sarkastiškas eilėraščių. Šie tekstai pirmiausia kildina idėją, jog hipių kultūros kilmė yra Vakarų pasaulis. Šis straipsnis yra atspausdintas dviejuose išrinktuose periodiniuose leidiniuose – žurnale „Jaunimo gretos“ ir laikraštyje „Komjaunimo tiesa“. Šis iš užsienio atkeliautas straipsnis yra pažintis su užsienyje gyvenančiais hipiais. Straipsnis nėra susijęs su Sovietų Sąjunga, todėl tikslas parodyti kokia yra užsienio šalis ir kokios ten gyvenančių žmonių vertybės. Šie leidiniai skirtingai perteikia dominuojančius diskursus ir skirtingas straipsnių kalbos stilius, dėl kurių gali pakisti ne tik hipių įvaizdis, bet ir jų socialinio judėjimo kirtis su tarybinio „normalumu“. Šie tekstai gali paaiškinti, kad hipių sovietinis vaizdavimas nėra vienalytis. „Jaunimo gretos“ pirmasis išspausdino tekstą, bet su kitu pavadinimu „Hipiai ir kiti“, Rokfeleris, seksas ir politika. Šiame tekste pasirinktas vertimas, taip pat išlieka sąmoningas manipuliavimo būdas, siekis perversti kitoniškas kapitalistinis rokfelierius. „Komjaunimo tiesoje“ kitokia kalbos leksika, sakiniai ilgesni. Taigi, šioje pavaizduotoje lentelėje rodomi žodžių pavyzdžiai:

Jaunimo gretos. 1971 lapkritis	Komjaunimo tiesa. 1972 vasario 27 -29 d.
a) „dabar priviso daug ilgaplaukių, kurie <u>pamėgdžioja hipius</u> . Bet vakarais vieni grįžta pas mamą, kiti pagal čekius iš bankų ima pinigus ir <u>nakvoja ištainguose viešbučiuose</u> . Tai netikri hipiai.“ ⁹¹	a) „Dabar daug priviso ilgaplaukių, kurie <u>save laiko hipiais</u> . Bet jie vakarais grįžta namo pas mamas, kiti turi tėvelius – čekius, ima iš banko pinigų ir <u>nakvoja padoriuose viešbučiuose</u> . Tai vis ne tikri hipiai. Taip, surogatas.“ ⁹²
b) „Jie [tikrieji hipiai – K. D.] gyvena atskirai nuo visuomenės. Jų filosofija skelbia, kad <u>visuomenė dabar serga</u> , kad iš jos reikia pasitraukti“. ⁹³	b) „Matot, tai ne tiek individai ir net ne judėjimas, kiek filosofija. Ne teorija, o paties gyvenimo filosofija. Arba, tiksliau, gyvenimas filosofija. Gyvenimas be visuomenės. <u>Pasitraukimas iš liguistos visuomenės filosofija</u> [...]“ ⁹⁴
c) „O apskritai mes, hipiai, - <u>išsigimstanti gentis</u> . Bet mes <u>didžiuojamės</u> , kad <u>pradėjome revoliuciją</u> . Gaila, jos niekas nesupranta. Bet niekis, kada nors supras.“ ⁹⁵	c) „apskritai, mes, <u>hipiai, mirštanti karta</u> . Bet mes išdidūs, nes pirmoji istorijoje atsisakėm dalyvauti tose žiurkių lenktynėse dėl materialų gėrybių. Mes smerkiam bukus poreikius, kurie žudo visa, kas gyva. Nieko kito šita visuomenė negali pasiūlyti. Mes <u>pradėjome revoliuciją</u> , kurios, deja, niekas nesupranta. Nieko, kada nors supras“ ⁹⁶ .

1 lentelė

Norima atkreipti dėmesį, kad šis tekstas atspausdintas prieš įvykusį Kauno pavasario protestą, todėl šis tekstas lieka iki-kalantiniu diskursu ir apie Lietuvoje esančius hipius nėra minima. Tai yra įsitikinęs ir kalbotyrininkas A. T. Van Dijk, jo manymu, diskursas kuriamas ir suprantamas remiant mentaliniais (*angl. mental*) modeliais, kuriais sujungiami asmeniniai ir socialiniai įsitikinimai, leidžiantys suprasti tekstą, tačiau, nebus to paties sukurtas diskursas tose pačiose socialinėse grupėse ar vienodai⁹⁷. Dvi diskurso priešpriešos yra keičiamos su laiku,

⁹¹ Rozentalis, E. „Jaunimo Gretos“, *Rokfeleris, seksas ir politika*. „Baris iš Kalifornijos“ 1971, (11), 22

⁹² Rozentalis, E. „Komjaunimo tiesa“, *Hipiai ir kiti*, „Baris iš Kalifornijos“ 1972. (41), 3

⁹³ Rozentalis, E. „Jaunimo Gretos“, *Rokfeleris, seksas ir politika*. „Baris iš Kalifornijos“ 1971, (11), 22

⁹⁴ Rozentalis, E. „Komjaunimo tiesa“, *Hipiai ir kiti*, „Baris iš Kalifornijos“, 1972. (41), 3

⁹⁵ Rozentalis, E. „Jaunimo Gretos“, *Rokfeleris, seksas ir politika*. „Baris iš Kalifornijos“ 1971, (11), 22

⁹⁶ Rozentalis, E. „Komjaunimo tiesa“, *Hipiai ir kiti*, „Baris iš Kalifornijos“, *Hipiai ir kiti*, 1972, (42), 3

⁹⁷ Van Dijk, Teun A. „Discourse and manipulation.“ *Discourse & society* 17.3 (2006): 359-383. 369

nes atsiranda nauji diskurso matmenys, todėl šių tekstų skirtumas pateikiamas trijų mėnesių intervalu ir tai įtraukia griežtesniu tonu negu „Komjaunimo tiesoje“.

Tyrimas atskleidžiama, kad:

a) Vartojama neigiama kalba, kuri leidžia sustiprinti normalaus sovietinio piliečio diskursą, nes šio tekstas yra iš Šveicarijos. Teksto vertimo tikslas yra toks pats, parodyti kokia yra JAV ir kokios joje ydingos sistemos. Tai buvo noras parodyti koks anas pasaulis yra negeras, kritikuojama kapitalistinė santvarka, jog žmonės yra turtingi ir dėl to parodomas jų amoralumas, nes naudojami tėvų pinigais. Hipiai yra traktuojami kaip rūšis – „priviso daug ilgaplaukių“. Lentelės a skiltyje cituojamame sakinyje apibrėžiama, kas yra netikrieji hipiai, o kas tik jų mėgdžiotojai. Šiam pirminiam požiūriui turi įtakos jų išvaizda, o dažniausiai akcentuojama jaunuolių nešiojami ilgi plaukai. Sovietinėje visuomenėje jaunuoliai auginantys ilgus plaukus tapatinami su hipiais, tad bus lengviau atpažinti kitoniškus asmenis. Paskutiniuose sakiniuose iškeliami kapitalistinių šalių žmonių pasiturintis gyvenimas – „nakvoja ištainguose viešbučiuose“. Tačiau, „Komjaunimo tiesos“ žurnalisto straipsniai skiriasi didesne apimtimi, ilgesniais sakiniais ir perspausdintos visos straipsnio „Hipiai ir kiti“ dalys. Pakartoja ta pati istorija, kuri anksčiau yra žinoma kaip „Baris iš Kalifornijos“, istorija lyg ir tokia pati, bet šiame laikraštyje yra plačiai aprašoma Bario istorija, tačiau vartojama kitoks kalbos stilius, nei žurnale „Jaunimo gretos“. Tačiau, „Jaunimo gretos“ diskursas, pagal N. Fairclough interpretaciją, siekis sustiprinti socialinius subjektus – kitoniškus hipius. Žurnale buvo kalbėta, kad nakvoja ištainguose viešbučiuose, tuo norima parodyti, kad netikrieji hipiai mėgsta ir naudojami prabanga, o laikraštyje „Komjaunimo tiesa“ pateikia švelnesnę netikrų hipių gyvenimo pusę ir „Komjaunimo tiesos“ kalbos ideologiją – nakvoja ne prabangiuose viešbučiuose, o padoriuose. Tas pats tekstas, bet skirtingai perteikiamas gyvenimas ir idėjos mėgdžiotųjų, nors jie save laiko tikrais hipiais. Taigi skirtingai perteikiamos tapatybės, ypač hipių reikšmių savybes, todėl žodžių keitimai iškraipo pagrindinę mintį ir užmaskuojama kas iš tikro buvo norima pasakyti ir net keičiasi interpretavimai. Išlieka diskursas, kuris nėra homogeniškas.

b) „Jaunimo gretose“ rodoma atskirtis nuo visuomenės, nes visuomenė serga. Nepritarti visuomenės kultūrai ir jų aplinkai yra pagrindinio hipiško identiteto bruožas. Hipiai kaip bendruomenės dalis, kurioje įsigalioja jų bendros nuostatos. Sakinio citata „jų filosofija skelbia, kad visuomenė dabar serga, kad iš jos reikia pasitraukti“ pabrėžia kitokią visuomenę, konkrečiau tai vakarietišką, kurioje Baris ir tikrieji hipiai nepritampa prie jos, o galiausiai atskleidžiama hipių autentiška bendrija. Pastarajame laikraštyje hipiai ir jų gyvenimas

pateikiamas iš filosofinės pusės ir taip akcentuojama kaip hipių gyvenimo filosofija. Pagrindinė mintis išlieka tokia – atskyrimas nuo visuomenės, izoliacija, nes jie nepritampa prie šios aplinkos. Izoliavimas išreiškiamas tuo, kad žmogus atskiriamas nuo „normalios“ aplinkos, tam, kad netrukdytų kitiems normaliems žmonėms gyventi. Jų atsiskyrimas išreiškiamas savavališku. Tačiau atkreipiamas dėmesys į ligos naudojamus sinonimus „serga“ ir „liguista“, nors abudu sakiniai, duoda mintį, kad dabartinė visuomenė, anot Bario, yra serganti, užkrečianti kitus. Liga apibūdina – nesveikus, turinčius patologines žymas. Tai reiškia, kad hipiai turi savitus analoginius poreikius, tai reiškia, vengia tai, kas jiems nėra priimtina. Liga, pagal hipių diskursą, kuriama ne patologinėmis žymėmis bet per sociologinę raišką – žmonės vienodi. Tačiau apie ligos minėjimą, naudojami terminai yra norint parodyti, koks hipių požiūris į kapitalistinę šalį, tai yra sustiprinanti nuomonė, jog „anapus šalis“ yra blogai.

c) „Jaunimo gretose“ pateikiama mintis, jog hipiai – „išsigimstanti gentis“ yra metafora, kurioje siekiama pabrėžti hipių požymius kaip komercinius, siekis išgarsėti ne tik savo sukurtomis gentimis, bet ir savo vertybes. „Išsigimstanti gentis“, pagal normalaus sovietinio piliečio diskurso retoriką, suprantama kaip nenormalybės apibrėžtis. Anksčiau, pasak M. Foucault, iki XIX a. vidurio psichiatrija buvo ne medicinos mokslo, o visuomenės higienos skiltis.⁹⁸ Higienos klausimas paliečiamas šiame tekste, nes ilgi plaukai – reiškia netvarka ir apsileidimą. Taigi, psichiatrija taip pat siejasi su biogalia, nes M. Foucault mintimi to laiko psichiatrija yra užtikrinimas kaip socialinė apsauga nuo pavojų visuomenei⁹⁹. Todėl šiuo diskursu, norima pasakyti, kad pavojus kelia tik „kiti“ žmonės.

Tokiomis apibrėžtimis, siekiama naudoti hipių įvaizdžius, kaip jų neatsiejama dalimi. Hipių išorinė išvaizda yra ne-norminės tapatybės kūrimo procesas. Hipiai nepriima sergančios visuomenės, savanoriškai izoliuojasi arba iš jos išstoja. Tai gali būti, jog patys nori sukurti visuomenę, kuriai gali pritarti visi. Tačiau, „Jaunimo gretose“ mintis perteikiama dvejopai, hipius laiko išsigimstančia gentimi ir siekiančia pasitraukti iš sergančios visuomenės, gali būti, kad norima akcentuoti, jog dominuojantis diskursas yra hipiai yra netobulos visuomenės išdava. Tie du minimi dalykai neatskleidžiama tikrosios hipių vizijos. „Komjaunimo tiesoje“ perteikiamos Bario mintys apie hipius, vietoj „išsigimstanti gentis“ vartojama „mirštanti karta“. „Mirštanti karta“ suvokiama, kaip laisvės siekis būti laisvam, arba išlaisvinti kūną nuo politinės priespaudos ir normalios visuomenės sanklodos. Mirštanti karta buvo siejama ne su

⁹⁸ Foucault, M. 2003. 118

⁹⁹ Foucault, M. 2003. 118

politiniu režimu, bet su socialinėmis nuostatomis, jog nori kurti kitokią aplinką, bet negali, nes hipiai yra mažiausiai suprantami kaip jėga kurianti kultūrinės atšakos.

Kitas supažindinimas su užsienio hipiais yra 1972 m. žurnalo Šluotos trečiame numeryje skiltyje „Užsienio kuriozai“ su humoru paaiškina kas ir kokie yra hipiai;

„Hipiai su nešukuotais ilgais plaukais ir nuzulintomis kelnėmis taip paplito amerikiečių jaunimo terpe, kad jų aptarnavimui išaugo speciali pramonė. Parduodami suplėšyti, praėję „išpurvinimo vonią“ džinsai ir panašūs hipių tualetų reikmenys. Viena kosmetikos firma reklamuoja net „sausą preparatą, garantuojantį absoliučiai baisią išvaizdą patiems gražiausiems plaukams“. Amerikiečiai juokauja: kapitalizmo prieglobstyje gimė „hipitalizmas“.¹⁰⁰

Pirmieji sakiniai implikuoja hipių išorinio įvaizdžio akcentavimas; plaukai ir džinsai. Akcentuojamas dėmesys, jog hipius pirmiausiai kildina iš Amerikos politinės padėties – kapitalizmo. Parodo kokia yra Amerika, dėl kurios žmonių nevalyvumo atsiranda – hipitalizmas. Parduodamos prekės, kurios nėra švarios – suplėšyti džinsai. Galima sakyti, jog 1972 metais, atsakant į klausimus kas yra hipiai, pirmiausia konstruojama jų ne-švara: tiek plaukai, tiek džinsai, kuriuos sovietinė aplinka mažiausiai toleruoja.

Kita tekstinis tyrimas apima satyrinio stiliaus eilėraštis, kurioje autorius yra Grigorijus

Ilgaplaukio išpažintis
Aš – hipis! Aš – ultra ir superhipis!
Aš „rašalą“ litrais laku.
Ilgiausiai kaltūnais aplipęs,
Žingsniuotu ištrintu taku.
Aš, darbui visokiam abuojas,
Švaistausi su savo kasta –
Kol mano senelis darbuojas,
Būties problema išspręsta.
Aš savojo veido neprašiu,
Plaukų nešukuosiu visai!
O vis dėlto kartais paklausiu
Savęs:
 kur nueisiu toksai?
Aš laisvas!
 Bet klausimas mažas
Kankina mane visada:
O jeigu praeis apsigrėžus
Ir šitų kaltūnų mada?!

Demenokas¹⁰¹ (išvertė G. Astrauskas).

Šis eilėraštis atspausdintas jau po M. Kalantos mirties. Panašėja diskurso mintis, jog pirmiausiai reprezentuojant hipius reikia įtraukti jų šukuosenas. Kai kurie eilėraščio sakiniai sutampa su karikatūros diskursais – geria pigų gėrimą, klaidžioja takais, menka higiena ir nešukuoti plaukai. Toks siekis apibūdinti hipius per humoro prizmę, yra menkinamas jų gyvenimo pasirinkimas, vadina juos ilgaplaukiais, tad šis terminas persipina vienas su kitu. Taigi tokie požiūriai išlieka vienodi, ir kategorizuoja juos kaip „kitus“. Eilėraščio autorius Gregorijus Demenokas yra normalaus sovietinio piliečio

veikėjas, kuris naudojasi savo humoru atvaizduoti tokius, kokius mato „mes“ ir kaip suvokiame

¹⁰⁰ „Šluota“, Hipitalizmas, „Užsienio kuriozai“, 1972, (3), 16

¹⁰¹ Demenokas, Grigorijus, „Šluota“, Ilgaplaukio pažintis, 1972, (16), 12

hipius. Tokiais diferenciniais pokyčiais siekiama parodyti, kad „kiti“ asmenys yra beprotybės fenomenas.

3. 3. Įvardžių diskursas: „mes“ ir „jie“

Žurnale „Jaunimo gretos“ spausdinamuose straipsniuose apie hipius išlieka „kitus“ dominavimo formos. Vienas skaitytojas, teisininkas Algis Dumplaitis, normalaus sovietinio piliečio diskurso veikėjas, hipius akcentavęs kaip vakarietiško stiliaus kopijuotojus, komentavo:

„Man nepatinka vyrai ilgais plaukais, nors nesu tos nuomonės, kad „ilgas plaukas – trumpas protas“. Jie, ilgaplaukiai, man atrodo taip, lyg būtų užsilikę iš senų laikų, lyg būtų nesiprausę, lyg... būtų susimaišiusios žmonių lytys.“¹⁰²

Šis žmogus pasidalino savo pozicija apie hipius, jis išlaikęs stiprų diskursą – menkina hipius, nes yra tokia nusistovėjusi visuomenės nuostata. Teisininkas A. Dumplaitis, hipius priskiria „kitiems“, nes komentare vartoja įvardį „jie“. Pats autorius rašo pirmuoju asmeniu, t. y. „aš“: kaip savo asmeninę patirtį, jeigu dažnai kartojamas įvardis „aš“ – išlieka autoritetingu komentaru. Autoritetingas komentatorius yra teisininkas, visuomenės atstovybės narys arba narė, iš vakarų kilę propagandiniai žurnalistai(-ės), draugininkai(-ės) ir panašiai. Jo komentaras „[...] iš senų laikų, lyg būtų nesiprausę, lyg... būtų susimaišiusios žmonių lytys“. Autorius akcentuodamas hipius, remiasi senove ir atmeta komunizmo pažangą. Nors autorius, kuris save priskiria prie teisininkų, turi teisę naudotis hipiais. Lingvistikas Teun A. Van Dijk;

„[...]socialines manipuliacinės kontrolės sąlygas reikia formuluoti – bent jau makro lygmeniu – atsižvelgiant į narystę grupėje, institucinę padėtį, profesiją, materialinius ar simbolinius išteklius ir kitus veiksnius, kurie apibrėžia grupių ir jų narių galią. Taigi tėvai gali manipuluoti savo vaikais dėl savo galios ir autoriteto padėties šeimoje, dėstytojai gali manipuluoti savo studentais dėl savo institucinės padėties ar profesijos ir dėl savo žinių, tas pats pasakytina apie politikus, manipuluojančius rinkėjais, žurnalistus, manipuluojančius žiniasklaidos diskurso adresatais, ar religinius lyderius, manipuluojančius savo pasekėjais.“¹⁰³

Taigi, autoritetingi komentuotojai, kaip A. Dumplaitis, yra priskiriami prie biogalios sistemos struktūros, nes šis žmogus turi galią naudoti bei akcentuoti „kitus“ asmenis. Kaip buvo teigęs akademikas, „[...] manipuliacija yra socialinė piktnaudžiavimo galios praktika, kurioje dalyvauja dominuojančios ir dominuojamos grupės arba institucijos ir jų klientai.“¹⁰⁴

¹⁰² Dumplaitis, Algis, Jaunimo Gretos, *Nemėgstu Ilgaplaukių* 1973, (8), 4

¹⁰³ Van Dijk, T. A. 2006. 362

¹⁰⁴ Van Dijk, T. A. 2006. 372

Diskursas „aš ir kiti“ yra įgalinantis prasmę bei sukuria aiškią ribą, dėl kurios žmonės galės priskirti save prie normalių, nes komentuoja teisininkas, kuris yra viršesnis už įprastus žmones. Tarkim T. A. Van Dijk skirstymas laikomas analitiškas, nes „panašu, kad teigiamas savęs ir neigiamas kitų vaizdavimas yra esminė ideologijų savybė. Su tokiais poliarizuotais Mūsų ir Jų reprezentavimais siejamos ir socialinės santvarkos vaizdavimais, t. y. tai, ką mes laikome geresniais dalykais (lygybę, švarią aplinką) arba tai, ką, mūsų manymu, palaiko kiti (nelygybę, užterštą aplinką, laisvą rinką).“¹⁰⁵ Tokiais panašiais pavyzdžiais galima remtis, „Aš“ kaip komunizmo švara, „kiti“ kaip ne-higiiena, „aš“ kaip komunizmo ir sovietinio mokslo pagrindumas, „kiti“ kaip ne-natūralumas, vadinasi „kiti“ yra daugialypiai, integruojami tam tikru istoriniu-socialiniu laikotarpiu, kuris atitinka jų gyvenimo būdą. Tad kalbant apie „kitus“ turi būti antonimas arba priešingas „mes“. Tas įvardžių skirstymas turi būti aiškiai nustatymas tarp „mes“ normos ir „jie“ ne-norma. A. Dumplaičio diskursas turi reikšmių, nes N. Fairclough svarstymu ir „diskursas prisideda prie visų socialinės struktūros matmenų, kurie tiesiogiai ar netiesiogiai ją formuoja ir riboja [...]“¹⁰⁶. Tokie autoriaus pasisakymai tiesiogiai suformavo įsisavintas pagrindines hipių išvaizdas, jis mini tik konstruktyvų pasisakymą, tačiau pats nieko nepasakė apie disciplinavimo apibrėžimus. Todėl diskursas išlieka tik ilgų plaukų diskursu.

Toks diskursas išlieka viešas ir laisvai prieinamas, „manipuliacinis diskursas paprastai pasitaiko viešojoje komunikacijoje, kurią kontroliuoja dominuojantis politinis, biurokratinis, žiniasklaidos, akademinis ar korporacinis elitas.“¹⁰⁷ Tokie asmenys, kaip A. Dumplaitis, gali prisiskirti prie elito, kuris turi galią komentuoti apie populiarėjančius vaikinų ilgus plaukus. Tačiau jo manymu, kad sovietų normalizacijoje lytiškumo klausimas apima tik tikslingus socialinių lyčių vaidmenis ir skirtingus lyčių apibrėžimus. Nors apie merginas nėra minima jo pastabose, hipių lytiškumo klausimas skirtas aptarinėti vyriškumui, nes merginos augina ilgus plaukus ir negali jos susitapanti su hipėmis dėl ilgų plaukų. Visgi merginos hipės nėra patenkamos į viešumą, nes nebuvo akcentuojamos hipines išvaizdos, tai nereiškia, kad merginos lieka nematomos, bet gali būti, kad nėra įformintos hipių skirtumų nuo tipinės sovietinės merginos.

Kito žurnalo „Jaunimo gretų“ skaitytoja Bronė Bartusevičiūtė parašė straipsnį „Dėmė“, kuriame pasakoja apie savo draugą Alvitą. Pasakojimo „Dėmė“ autorė, kalbėdama apie susitikimą su Alvitu rašė: „susitikau su juo neįprastoje aplinkoje – psichiatrinėje ligoninėje“¹⁰⁸,

¹⁰⁵ Van Dijk, T. A. 1998. 69

¹⁰⁶ Fairclough, N. 1993, 64

¹⁰⁷ Van Dijk, T. A. 2006, 372

¹⁰⁸ Bartusevičiūtė, Bronė, Jaunimo Gretos, *Dėmė*, 1971, (4) 25

pirmiausia autorė išskiria vietą – psichiatrinę ligoninę, kuriai suteikė papildomą reikšmę – neįprasta susitikimo vieta, nes psichiatrinės ligoninės Sovietų Sąjungoje yra stigmatizuojančios, į jas patenka tik tie asmenys, kurie nėra normalūs pilietinėje visuomenėje. Kadangi autorė nori pabrėžti, kad psichiatrijos ligoninė yra ne-normos vieta, todėl Alvitą yra izoliuojamas nuo išorinio sveiko pasaulio ir apribojami jo veiksmai. Šios autorės mintys, panašėja į M. Foucault akademines teorijas, jog psichiatrijos tikslas ne užtikrinti paciento sveikatos būklės gerinimą, o sustiprinti politines režimo galias. Psichiatrinė ligoninė įrodo, kad besigydančias žmogus yra po žvilgsnio galios skliautu, kur vyksta normalizacijos procesai.

Autorė įžvalgiai aprašo Alvito veiklas, kurias ji apibrėžia ir su kuo sutampa hipiai;

„grodavo, klausydavosi magnetofono įrašų, svajodavo, kurdavo planus... apie tai, kad būtų gera basiems [ar net nuogiems] vaikščioti po miestą [„pajustų tikrąją laisvę“ – sako Alvitą], groti, šokti skveruose ir aikštėse [jie prisiskaitė ir prisiklausė apie hipių „veiklą“ kapitalistinėse šalyse]. Jie godžiai žiūrėjo iš užsienio atsiųstus pornografinius atvirukus ir žurnalus, mėgavosi juose propaguojama melaginga, antiklasine papročių ir elgesio „laisve“¹⁰⁹.

Šioje pastraipoje apibūdinama hipiškas veiklos – „groti“, „klausyti“, „svajoti“, „kurti“, „šokti“. Kadangi tos veiklos nepriskiriamos prie ne-normos, o persipina su normalumu, todėl kiekvienas gali būti paliestas nepastebimai to „užkrato“. Kadangi autorė nenaudoja įvardžio „jis“, ji bandė išskirti ne tik patį Alvitą, bet visą bendruomenę. Taigi, straipsnyje randami įvardžiai „jie“ ir todėl autorės ryšys su Alvitu tampa svetimu, nes ji panaikina individualią Alvito tapatybę, taip jo veiksmis išreiškdamas kitų „nenormaliai“ besielgiančių jaunuolių veiklą. Todėl pats herojus Alvitą yra sveikas, bet jo išreiškiami veiksmai, kurie nori įnešti savo laisvę. Valstybės požiūriu – Alvitą nenormalus, nes valstybė nenori, kad toks elgesys taptų įprastu tokioje aplinkoje.

Autorė vartodama – „jie prisiskaitė ir prisiklausė apie hipių „veiklą“ kapitalistinėse šalyse“. Rašytoja nori sudominti skaitytojus, todėl ji naudoja tokius skambius žodžius, kurie gali sumenkinti paryškindama hipišką veiklą, pavyzdžiui, „kurdavo planus... apie tai, kad būtų gera basiems [ar net nuogiems] vaikščioti po miestą [...]“. Atkreipiamas dėmesys, jog autorė bando savaip interpretuoti normalumo veiklos žodyną – „kurti“ ir „šokti“ ir sujungti su norma.

Taip pat kartodama įprastus sovietinius žodinius-kodinius terminus skirtus kalbėti apie „kitus“ – kapitalistinė šalis, tai hipių judėjimas kilęs ne iš sovietinių, o iš vakarietišku veiklų. Tokia kalba išlieka ideologinė, ir turi išankstinių kodinių žodžių aprašant hipius. Juos

¹⁰⁹ Bartusevičiūtė, Bronė, Jaunimo Gretos, *Dėmė*, 1971, (4), 25

atskleidžia kaip „kitus“ asmenis, neatitinkančius sovietinių žmonių tipų. Straipsnyje hipiai parodomi, kaip negatyvūs valstybės piliečiai, kaip godžiai „jie“ mėgaujasi iš užsienio gauta informacija: muzikos plokštelėmis, žurnalais, pornografinėmis atvirutėmis. Čia pridedama ir papildoma informacija, kad hipiai yra nepadorūs ir neturintys ribų asmenys, kurie užsiima kapitalistinių medžiagų kaupimu ir platinimu. Pateikia juos, kad hipiai kaip neskaitančius tarybinių spaudos leidinių. Kuo užsiima ir gyvena hipiai, tuo tampa antitarybiškais asmenims. Taip pat autorė išskiria veiksmus, tačiau nenurodo vietos – iš kokios kapitalistinės šalies atsiunčiami turiniai. Autorė pabrėžia, kad jų veiksmai priskiriami „kitam“ – „mėgavosi juose propaguojama melaginga, antiklasine papročių ir elgesio „laisve“. Ji bando ideologiškai nusakyti hipiškus veiksmus savo nuožiūromis. Tuomet, hipių matomas elgesys skirtas interpretuoti pro sovietinę prizmę. Kadangi žodį „laisvė“ naudojama kabutėse, tai gali būti, kad jos apibūdinama „laisvė“ yra kitokia arba kitaip suprantama negu hipių propaguojama laisvės sąvoka.

Reprezentuoti apie hipius turi būti išankstinis nusistatymas ir įsavinti jų veiklos matomumą per jų kasdienybės pradą, sieti su antitarybiškais kūniškais veiklomis;

„...Tą dieną į miesto centrą jie išėjo basi. Bet niekas jais nesistebėjo. Buvo vasara, šilta, žmonėms nerūpėjo, kas kuo avi. O jie norėjo stebinti. Viskuo – ilgais plaukais, barzdomis, įmantriais drabužiais, ekstravagantiškais manieromis.“¹¹⁰

Tuo galima palyginti apie ideologines nišas tarp vakarų ir rytų pasaulio supratimą, tai teigia N. Fairclough, kad „„ideologija“, kaip jau minėjau, apima su „pasaulio“ reprezentacija iš tam tikro intereso perspektyvos, todėl santykis tarp teiginio ir fakto yra ne skaidrus, o tarpininkaujamas reprezentacinės veiklos.“¹¹¹ B. Bartusevičiūtė hipius reprezentuoja pagal savo įnašas pridėdama hipių „nenormalumo“ veiklas, kurias ji aprašo pagal savo įsitikinimus. Tai rašytojos siekis pasinaudoti hipiais, nes pati rašytoja yra priklausanti „normalaus sovietinio piliečio“ bendruomenei ir jos tikslas suburti dar kartą bendraminčius ir sustiprinti diskursą drauge. Norint sustiprinti dominuojančios bendruomenės diskursą, ji turi, pagal to akademinio svarstymus „įtikinti, teikti informacijas, mokyti, instrukuoti, taikyti kitas panašias socialines praktikas, kuriomis siekiama paveikti gavėjų žinias, įsitikinimus ir veiksmus“¹¹². Ji sąmoningai naudoja savo tekste metaforinėmis nuostatomis apie hipių siekimą būti dėmesio centre, dėl to, kad hipiams dėmesys tinkamas „o jie norėjo stebinti. Viskuo – ilgais plaukais, barzdomis, įmantriais drabužiais, ekstravagantiškais manieromis“. Šiame sakinyje atskleidžiama, kad

¹¹⁰ Bartusevičiūtė, Bronė, Jaunimo Gretos, *Dėmė*, 1971, (4), 25

¹¹¹ Fairclough, N. 1995, 44

¹¹² Van Dijk, T. A. 2006. P. 363

autorė hipius suskirsto į vieną grupę, kurioje apibūdinama jų išvaizda, tai nurodo jų pirminį hierarchinį stebėjimą. Autorė išskiria juos kaip matomus asmenis, kuriems būdingos neįprastos elgesio schemos, išlieka M. Foucault hierarchinis stebėjimas, kuris elgiasi kitaip, ne pagal socialinius kriterijus, tam reikia normalizuoti. Kuo aukštesni asmenys, tas turi prieigos prie diskurso įtvirtinimo. Hipiai laikomi miesčionimis ir apeliuojant į būvimą centre pristatomi kaip siekiantys normalizuoti savo elgseną. Nors tai autorei, žinoma, yra už normalumo ribų. Taigi, suprantama, kad hipiai nėra laikomi gamtos vaikais, pagal JAV hipių įvaizdį.

Tai dirbtinai sukurtas diskursas iš režimo diskurso lūpų. Bartusevičiūtė akcentuoja ryškų narkotikų vaidmenį hipių elgesyje siekiant pajusti tikrą laisvę. Ji rašo:

„Narkotikai? Pasirodo, siekiant „tikros“ laisvės „būtina“ vartoti narkotikus. Kaip pajusti ją normalus? Todėl ima atsirasti vienas antras mėgėjas, kuris bando įsišvirkšti narkotikų ar išgerti tablečių ne pagal paskirtį“¹¹³

Autorė pabrėžė, kad iš vakarietiškos įsavinta „laisvė“ yra hipių poveikis kovojimui su režimu, nes vartojami narkotikai, kurie nėra valdžios toleruojami. Šiuose sakiniuose pastebima hipių „normalumo“ apibrėžimą – kadangi autorės manymu, kas nori tapti hipiu, turi vartoti narkotikus. Taigi šiuose sakiniuose paralelizmais, kuriuose bandoma sujungti pagrindines mintis apie jų vartojamas psichotropines medžiagas, tačiau autorė neišakcentavo narkotikų, bet ji palieka kaip bendrinę sanklodą apie narkotikus.

Dar vienas aspektas, yra tas, kad Alvito pažįstamo teigimu, jis vengia armijos, todėl simuliuoja ligas¹¹⁴. Tai yra faktas, kuris atitinka į realybę ir taip kuriamas hipių beprotybės diskursas. Didesnį dėmesį į kitonišką beprotybės reginį skiria istorikė J. Fürst, pasak jos, sovietinėse psichiatrijos įstaigose diagnozuojama šizofrenija išlaisvina hipius nuo sovietinio normalaus gyvenimo, pavyzdžiui, atleidžiami nuo pareigos tarnauti armijoje¹¹⁵. Hipių kultūra yra socialinės laisvės apraiška, noras išsilaisvinti nuo sovietinio visuomenės gyvenimo, nes jų siekis neprisitaikyti prie išorinės sovietinės aplinkos ir juolab nepriskirti savęs prie sovietinio visuomenės mąstymo ir kultūros. Hipiai oponuoja sovietinį gyvenimo režimą, sukuria sau identišką autoįvaizdį. „Dėmės“ autorė savo tekste naudoja sovietinių hipių populiarumo tendencijomis – psichiatrinė ligoninė, narkotikai ir bedarbystė

Hipius ji sulygina su veltėdžiais;

„Deja, liko ir veltėdžių, kurie tebesitampo klykiant plokštelėms, o jų gyvenimo idealas – nedirbti visuomenei naudingo darbo.“¹¹⁶

¹¹³ Bartusevičiūtė, Bronė, Jaunimo Gretos, *Dėmės*, 1971, (4), 26

¹¹⁴ Bartusevičiūtė, Bronė, Jaunimo Gretos, *Dėmės*, 1971, (4), 26

¹¹⁵ Fürst, J. 2018, 833

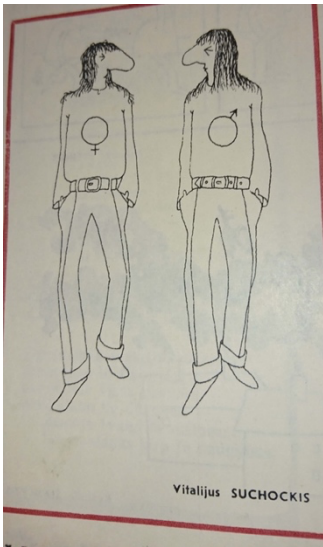
¹¹⁶ Bartusevičiūtė, Bronė, Jaunimo Gretos, *Dėmės*, 1971, (4), 26

Sakinio struktūroje pastiprinama ir palyginama vėl su nenormalumo apraiškomis – ji akcentuoja hipius kaip tinginius – „nedirbti visuomenei naudingo darbo.“ Šio konteksto terminas „visuomenei naudingas darbas“, tai kad sovietinėje visuomenėje egzistuoja tik naudingi darbai, o nedirbantis asmuo yra pasmerkiamas valstybės ir gėdinga. Autorė nori interpretuoti, jog Alvidas tapo kitoks, nes jis neprisidėjo prie „normalumo“ – darbo ir armijos. Tačiau sovietų hipiai, pagal istorikės J. Fürst įžvalgas, „tai pat buvo arogancijos forma ir pasityčiojimas iš pačios „normalios“ visuomenės. Sovietiniai hipiai buvo įsijautę į vaidmenų žaidimus, kurie pernelyg pabrėžė jų kitoniškumą ir sutrikdė aplinką – būtent todėl, kad demonstruodami nenormalumą, jie sujaukė patį normalumą, kurį taip vertino paprasti žmonės.“¹¹⁷ „Dėmės“ istorija baigiasi tuo, kad Alvidas lankytoja nori, kad jis kuo greičiau sugrįžtų į normalų gyvenimą¹¹⁸. Sąvoka „normalus gyvenimas“ apibrėžiamas per normalaus sovietinio gyvenimo, apibrėžimą, per naujojo sovietinio žmogaus kriterijus – politinio ir socialinio; darbas visuomenės labui, solidarumas ir priešiškus „kitiems“.

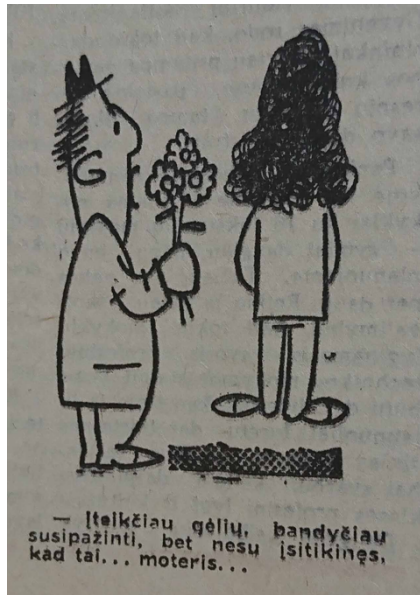
¹¹⁷ Fürst, J. 2018. 840

¹¹⁸ Bartusevičiūtė, Bronė, Jaunimo Gretos, *Dėmės*, 1971, (4), 26

3.4. Hippiai kaip ne-lytiškumas

pav.9, Suchockis, V. „Šluota“, 1973, (1), 10

pav, 10. „Komjaunimo tiesa“, 1974, (54), 2

Žurnalo „Jaunimo gretos“ skaitytojo Algio Dumplaičio nuomone, iš ilgų plaukų gali supainioti žmogaus lytį, tad, šis autorius galėtų remtis kitų viešosios nuomonės apie hipių ilgų plaukų diskursą. 1973 m. „Šluotos“ pirmajame numeryje vaizduojama karikatūra: du identiški asmenys su panašia apranga, laikysena ir plaukų ilgiu. Tačiau ant abiejų megztinių vaizduojami binariniai lyčių simboliai: moters ir vyro. Kairėje vaizduojama moters lyties ženklas, o dešinėje – vyro. Tie simboliai tampa ideologiniu pobūdžiu ir prieinama prie identiteto. Akademikas T. A. Van Dijk vis dėlto apibrėžia kritinę identiteto objektą:

„Iš tiesų skirtingos grupės gali būti susijusios su to paties tipo socialine veikla, objektais, simboliais, aplinka ar organizacinėmis formomis, tačiau priskirti joms skirtingas reikšmes (socialines reprezentacijas) ir taip susikurti skirtingą socialinį tapatumą.“¹¹⁹ Pasak jo, pats kūnas yra pirminis lytiškumo požymis. Tai yra, pats kūnas atskleidžia žmogaus lyties požymius. Ir dėl to buvo pašiepiama mintis, kad sunku nusakyti kokios lyties atstovai yra ilgų plaukų savininkai. Šis diskursas įgalina, jog sovietų aplinkoje ilgus plaukus augina tik merginos, šis diskursas yra interpretuojamas laisvai. Kūniškumas nėra aiškiai apibrėžtas, nes kūnas yra po socialinės pamatu. Tuomet M. Foucault apibrėžia, kokią reikšmę politinis kūnas gali turėti visuomenėje, prisitaikęs kūnas yra priklausantis visuomenėje. Tačiau kūnas tampa

¹¹⁹ Van Dijk, T. A. 1998. P. 125

valstybiniu santykiu, yra veikiamas paklusniai. Kūnas nepaklusnus, už tai, kad šis nėra normalus. Hipiai išlieka nepaklusnaus kūno savininkai.

Komikse rašoma „įteikčiau gėlių, bandyčiau susipažinti, bet nesu įsitikinęs kad tai... moteris“. Šiame komikse vėl iškyla ilgų plaukų diskursas, į kurį gali įsipaišyti pirmieji lytiškumo požymiai, jog dėl plaukų ilgio supanašėja binarinės lytys.

Tačiau atsižvelgiant į elgesius, pastebima, socialinius normalizavimo elgesius, tai yra, įprasta praktika objektyvizuoti moteris. Matyt, šiose aplinkose tai yra normali praktika įteikti moterims gėlių. Vyras, kuris nepažįsta moters, nori įteikti gėlių susipažinimui. Tačiau jam, dovanoti vyrui gėlių yra keista. Todėl šio vyro žvilgsnis yra paveiktas diskurso, nes ilgi plaukai jam pradeda asocijuotis su „kitais“. Nenormalumas suvokiamas kaip nukrypimas nuo normos, tačiau nenormalumas sustiprina sankcijas. Gerina kultūrinės žinias apie nenormalumą, nes „susikuria žinojimas, „moksliniai“ metodai ir diskursai, neatsiejami nuo galios bausti praktikos.“¹²⁰

Tad sovietinis „nenormalus“ diskursas išplito į lytiškumo apibrėžimą, tai yra, šalina hipių „plaukų laisvės“ diskursą ir sustiprina savąjį diskursą. Diskurso tikslas išlieka tokia pati – „mažinti“ ilgaplaukių madą. Ši karikatūra spausdinta 1974 metais, tai reiškia, kad ši tema vis dar išlieka dilema. Atkreipiamas dėmesys, jog lytiškumo klausimas iškeliamas būtent po įvykusio Kauno pavasario protesto, tad į viešumą vis dažniau patenka vaikinų figūros. Manoma, jog būti moteriška, reiškia netekti vyriškumo privilegijų, nes kaip buvo paminėta M. Foucault vyriškumas išlieka kaip vertybė, jeigu vaikinai moteriškėja prarandamos vyriškos dorybės pradmenys. Vadinasi, sovietinė visuomenė įsigalėjusi binarinių lyčių sampratomis. Vyriškumo diskursas išlieka kaip pagrindinė darbo jėgos produktas. Moterys laikomos neaktyviomis figūromis, nes jos labai yra pasyvios.

¹²⁰ Foucault, 1998a, 31

3.5. Hipiai kaip ilgaplaukių mada

Teisininkas A. Dumplaitis skaitytojams vėl argumentuoja vaikinių ilgus plaukus, remiasi citatomis, jog;

„[...] grįžkime vėl prie ilgų plaukų. Mane įtikino pranešimo herojus Rimas, sakydamas, kad kapitalistinėse šalyse ilgus plaukus nešioja pirmiausiai hipiai. Rimas bando paaiškinti ir priežastis, bet kuo paaiškinti faktą, kad ir mūsų yra jaunuolių, kurie nešioja ilgus plaukus? Bandysiu pats atsakyti: tai paprastas, sakyčiau, beždžioniškas mėgdžiojimas.“¹²¹

A. Dumplaitis atnaujina diskursą, remdamasis kito normalaus sovietinio piliečio diskursu – Rimo; „mane įtikino pranešimo herojus Rimas“. Suformuojama papildoma analoginė žinia apie ilgaplaukius hipius, nes A. Dumplaitį įtikino Rimas, kuris remiasi dominuojančiu diskursiniu visuomenės požiūriu į kurį jis orientuojasi ir nori išreikšti stipresnę poziciją. Teisininko nuomone kapitalistinėse šalyse pirmieji ilgaplaukiai vaikinai yra hipiai, tačiau jis norėjo pabrėžti ne istorinį faktą, o sociopolitines kapitalistines ideologijas, kuriose siekiama įtikinti skaitytojus savo komentarais. Tačiau jo požiūriu tai gali būti propagandinis mastas. Atsižvelgiant į Edward Bernays citatą „jis sąmoningai atsirenka medžiagą pagal savo tęstinę politiką. Skirtingai nei laikraštis, žurnalas nėra viešosios nuomonės ruporas, o veikiau tampa propagandininko organu, skleidžiančiu konkrečią idėją [...]“¹²² Tiesa, kad teisininkas „Jaunimo gretose“ skleidžia vis dar tokias pačias mintis apie hipius, kaip ir apie besitęsiantį hipių judėjimo pasipriešinimą, nes tai yra tokios sovietinio žurnalo politinės vertybės. Svarstymai apie sovietinius hipius, anot autoriaus, tai propagandinis įsitikinimas, kad hipiai yra kapitalistinių šalių mados proveržis, todėl žavėjimasis Vakaraus yra negarbinga savo komunizmu atžvilgiu. Šis autorius itin pabrėžė savo identiteto šaltinį per ideologines išnašas; „ideologijas sudaro pagrindinė schema, kurios pirmoji kategorija apibrėžia narystės grupėje kriterijus. Kartu su kitų kategorijų turiniu tokie kriterijai apibrėžia grupės socialinį tapatumą. Tai reiškia, kad visada, kai grupė yra sukūrusi ideologiją, tokia ideologija kartu apibrėžia ir grupės tapatybės pagrindą.“¹²³ Vadinasi, tapatybė atskleidžiama ne vien tik per vaizdinius požymius, bet ir per kalbą. Vartoti ideologinę kalbą, taip pat svarbu tapatybei, nes tai gali prisidėti prie normalizacijos įvaizdžių komplekso. Pirminis įvaizdis – yra išorinė išvaizda yra normalizacijos proceso ženklas. Visa tai įsitraukia diskursas; „o diskursinė praktika yra kovos aspektas, kuris įvairiu laipsniu prisideda prie esamos diskurso tvarkos reprodukcijos ar transformacijos, o per ją – prie esamų socialinių ir galios santykių“¹²⁴.

¹²¹ Dumplaitis, Algis, Jaunimo Gretos, *Nemėgstu Ilgaplaukių* 1973, (8), 5

¹²² Bernays, Edward. *Propaganda*. Vilnius: Kitos Knygos, 2021, 159 psl.

¹²³ Van Dijk, T. A. 1998. 118

¹²⁴ Fairclough, N. 1995, 77

pav. 11, Pakalnis, A. „Šluota“, 1973, (17), 8

pav. 12, Šironas, A. „Komjaunimo tiesa“, 1973, (8), 4

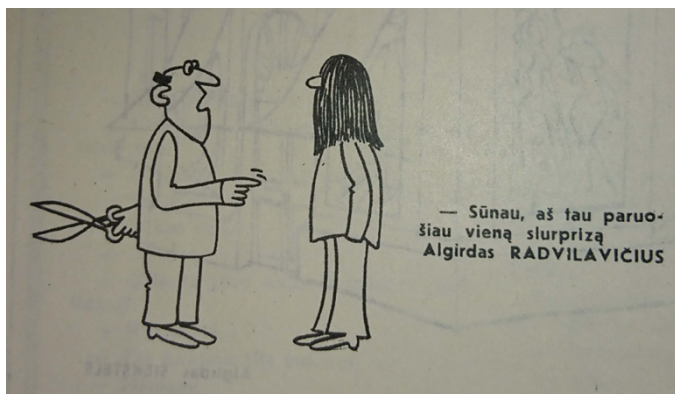

13 pav. J. Puchalskis Šluota, 1973, (9), 13

Panašių pavyzdį galima apžvelgti, Arvydo Pakalnio karikatūroje, kuri vaizduoja aklius hipius. Ši karikatūra, kuri neturi pavadinimo, galimai skaitytojams sukuriama laisvas diskursas, atsižvelgiant į specifinį „Šluotos“ sukuriamus diskursus, kuriais itin akcentuojamas normalus sovietinis diskursas, pabrėžiantis, jog hipiai akilai mėgdžioja madą ir svaičioja apie laisvę. Vadinasi, jog ši išvaizda siejama ne tik su mada, bet ir su apsileidimu. Tie, kas renkasi netvarkingą išvaizdą – suveltai bei netvarkingi plaukai, tas yra linkęs į beprotybę. Tai duoda pirminį supratimą apie hipių vidinį kultūrinį bruožą, jog jie patys kelia riziką, linkę pasišaipyti iš visuomenės. 12 pav. rodo, kad vaikinai, kurie tvarkingai apsikirpę plaukus, pamato kitą vaikiną su ilgais plaukais. Jis supranta, kad turėti ilgus plaukus yra madinga, nes ši šukuosena padaro asmenį labiau „matomą“ nei trumpų plaukų savininką. Ši mados tendencija iškeliamą, nes toks būdas išlieka tik tarp jaunų žmonių. Tačiau šia mada domisi tik tie, kurie nori būti matomi.

Kitoje „Šluotos“ numeryje karikatūros autorius pasišaipto ne tik iš sūnaus, bet ir iš nuolankaus tėvo. Žurnalo Nr. 9, pasisvečiavęs lenkų žurnalo „Špilki“ dailininkas Julijus Puchalskis, žurnale taip pat vaizduoja tėvų ir vaikų santykius. Hipių judėjimo nariai keičia stilių ir maištauja prieš tėvų kartą, tai yra karta, kuriems nėra priklausę. Taip karikatūromis pašiepiami vaikų santykiai su tėvais. Hipiai yra maištaujantys, sarkastiškai žiūrintys į tėvų įskiepytas visuomeninės normas ir tai dar kartą parodo, jog tėvai yra priklausomi nuo kitų žmonių diskurso, kaip reikia rengtis, kaip kalbėti ir kaip atrodyti. Hipius „Šluotos“ skaitytojai, atpažįsta iš dviejų sukurtų diskursų: ilgi, susivėlę, netvarkingi vaikinų plaukai ir platėjančios kelnių klešnės, tai pirmajai grupei priklauso, kad hipiai yra mada. O antroji grupė, tai hipių bendruomenėje išskiriami tik jauni vaikinai, nes vyresni žmonės, kurie yra kitokios kartos ir nepatenkama į tą kategoriją. Šią kategoriją gali paaiškinti, jog šis žmogus tampa kitoks nei jų tėvas.

3.6. Normalizuojančios sankcijos diskursas

pav. 14, Radvilavičius, A. „Šluota“, 1973, (2), 6

pav. 15, Deltuva, A. „Šluota“, 1974, (8), 3

Šiame tyrime bus atskleidžiama normalizuojančios sankcijos – tai kirpyklos, kurios kovoja su ne-norma. Normalizacijos sankcijos gali būti išreiškiamos bausmėmis. Abejose karikatūrose, kurias išspaudino „Šluota“, atskleidžiamos bausmės. Humoras taip pat naudojamas kaip normalizacijos procese. Algirdo Radvilavičiaus karikatūra vaizduoja dviejų žmonių santykius, iš kairės žmogus pasako „Sūnau, aš tau paruošiau vieną siurprizą“. Žodis „sūnau“ gali reikšti dvejopas reikšmes – tai giminytės santykis arba rūpestingo kirpėjo. Gali būti, kad rūpestingas tėvas arba kirpėjas nori apkirpti vaikiną ilgus plaukus. Taigi šiuo santykiu išreiškiama galia tarp valdžios turinčio kirpėjo ir hipio. Pagal N. Fairclough „galia glūdi kasdienėse socialinėse praktikose, kurios yra plačiai paplitusios [...]“¹²⁵. Vadinasi kirpėjas, norintis parodyti rūpybą, vaizduojamas kaip žmogus norintis padaryti iš anksto suplanuotą siurprizą. Jo tikslas sukontroliuoti vaikiną norus tapti „kiti“. Ši karikatūra atspindi, kai normalus sovietinis tėvas arba kirpėjas nori apkirpti jaunuoliui plaukus trumpai, taip išreiškiama kerpančio vyro valia, kad šis vaikiną gyventų ir priklausytų sovietinėms visuomenės normoms ir nenori, kad šis asmuo liktų netvarkingas ir nehygieniškas. Vadinasi, M. Foucault teigia, kad „nedisciplinuotųjų arba pavojingųjų elgesio prievartinio normalizavimo praktika savo ruožtu gali būti „normalizuota“ techninio patobulinimo ir racionalaus apmąstymo keliu“¹²⁶, tai reiškia, kad šie

¹²⁵ Fairclough, N. 1993, 50

¹²⁶ Foucault, M. 1998a, 351

apgalvoti veiksmai yra normalizuojanti sankcijos praktika. Šios praktikos yra įtvirtinamos ir yra veiksnios.

Šioje 15 pav. karikatūroje matome prie kirpyklos durų kirpėją su žirkėmis, o kišenėje laiko „planą“ ir galima manyti, jog šis asmuo ruošiasi kirpti kiekvieną pasitaikiusį ilgaplaukį, kad įvykdytų duotą planą. Planas turi būti įgyvendinimas per tam tikrą laiką, tai gali būti priverstinis darbas. Objektas yra aplinka, kurioje įsitraukia žmonės, hipiai ne išimtis. Karikatūra parodo normalizuojančios sankcijos ženklą, todėl kirpykla yra kūno normalizacijos ir disciplinos vieta. M. Foucault teigimu „disciplina apibrėžia kiekvieną santykį, kurį kūnas užmezga su manipuliuojamu objektu“¹²⁷. Taip manipuliuojančiu objektu parodoma kirpykla ir net žirklys, nes ši vieta išlieka autoritetinga, norinčia įvaldyti normalizacijos principus ir perorientuoti hipius, jog ilgi plaukai išlieka problema. Tokį pavyzdį pateikia M. Foucault; „visas kūno ir manipuliuojamo objekto sąlyčio paviršius prisigeria valdžios, kuri tiesiog prišvartuoja juos vieną prie kito. Sukonstruojami žmogaus-ginklo, žmogaus-instrumento, žmogaus-mašinos kompleksai“¹²⁸. Kirpyklos tikslas užtikrinti sveiką, tvarkingą ir švarią aplinką ir stebėti „kitus“ asmenis. Trumpi plaukai ir įprastai apsirengę žmonės atitinka viešosios tvarkos nuostatus, todėl kirpti plaukus yra normali bausmių praktika, nes „tai tolydumas baudimo kriterijų ir mechanizmų, kurie, pradėję nuo paprasčiausio nukrypimo nuo normos, palaipsniui kelia reikalavimų kartelę ir griežtina sankcijas už jų nesilaikymą“¹²⁹. Kaip anksčiau buvo teigęs M. Foucault, jog nebaudžiamas kūnas gali „užkrėsti“ kitus kūnus, todėl sovietinėje visuomenėje kultūrinė problema yra hipių ilgi plaukai. Bet koks kirpėjas ar asmuo turintis žirkles yra iš anksto sukurta žinių ir galių sistema, todėl jie žino, kad nenormalus asmuo yra matomas išoriškai taip pat ir per elgesį. Kitoniškas elgesys nėra tinkamas sovietinių piliečių visuomenėje, nes iššaukiančiu elgesiu negali prisidėti prie visuomenės tobulėjimo išteklių, todėl „kūnas tampa naudinga jėga tik tada, kai jis gamina ir kartu yra pavergtas“¹³⁰. Taigi sunormalizuotas kūnas yra disciplinos rodiklis ir, žinoma, kad pramonės industrijos leidžia atskirti kas yra sveikas žmogus, ir kas ne.

Taip pat apibrėžiamas ir sovietinis normalizacijos etapas ir žmonių kurtame esę apie hipius, tai gali apibūdinti ir M. Foucault normalizuojanti sankcija, pasak jo, „pakanka vieno žvilgsnio į naująjį baudimo meną, kad išvystume, kaip baudimo semiotechniką keičia naujoji kūno politika“¹³¹, tokį pavyzdį pateikiama šiame tekste;

¹²⁷ Ten pat, 185

¹²⁸ Ten pat, 186

¹²⁹ Ten pat, 355

¹³⁰ Ten pat, 35

¹³¹ Foucault, 1998a, 126

„Draugovininkai gauda ilgaplaukius ir juos apkerpa, [supjausto] gėlėtus marškinius ar madingo sukirpimo kelnes, - pasiskundė man Alvitai“¹³²

Kaip minėta, tai sankcija už antitarybinius konstruktus. Ir tai nori išakcentuoti disciplinas, jog ilgi plaukai nėra priimtini, pagal N. Fairclough „nors disciplina - tai technologija, skirta valdyti žmonių mases, ji tai daro labai individualizuojančiu būdu, išskiriant ir sutelkiant dėmesį į kiekvieną individą iš eilės ir taikydama jiems tas pačias normalizuojančias procedūras“¹³³. Hipių pirmasis normalizuojantis procesas yra nukirpti ilgus plaukus, tad gali padėti išlaikyti M. Foucault minimą egzaminą – tapti normaliu sovietiniu piliečiu ir neleisti auginti plaukus.

Kritinės diskurso analitikas Teun A. Van Dijk žiniomis, „[...] galėtų vykdyti tokią socialinę kitų kontrolę, socialiniai veikėjai turi atitikti asmeninius ir socialinius kriterijus, leidžiančius jiems pirmiausia daryti įtaką kitiems.“¹³⁴ Į šitą apraiškos teorijos lauką pabrėžiama, kad hipiai išlieka žemesnis socialinis sluoksnis, dėl to, kad neatitinka socialinių kriterijų ir yra po stebėjimo stiklu, o draugovininkai yra pagalbinis paketas skirtas normalizacijai. Hipius autorė išskiria ne tik dėmesio aukomis, bet ir teisėsaugos, nes jų hipiška išvaizda išnaudojama kaip pretekstas panaudoti teisinės priemonės, ir tada matome kitą veikėją, kuris nelaikomas pašaliniu. Dvi susipriešinusios pusės – draugovininkai ir hipiai. M. Foucault teigia, kad „[...] baudimo apeigose atsiskleisdavo valdžios mechanika – tai buvo valdžia, kuri ne tik nesislepia manipuliudama kūnais, bet kurią pagauna įkvėpimas ir kuri darosi dar stipresnė nuo fizinės savo galios demonstravimo“¹³⁵. Draugovininkai atlieka savanoriškus socialistinės politikos veiksmus, t. y. padeda įgyventi visuomeninei naudingus veiksmus. Draugovininkų kūnai yra paklusnūs, atliekantys biogalios veiksmus, padedantys atlikti savanoriškus veiksmus. Tiek iliustracijos, tiek B. Bartusevičiūtės tekstai, atskleidžia kad jų taikomos normalizacijos sankcijos vyksta viešai. Todėl vieša bausme nori parodyti, jog hipiai dalyvauja galios struktūroje. Nes šie asmenys, tokie kaip kirpėjai, ir draugovininkai gali „egzaminuoti“ iš savo žvilgsnio, atskirti kurį asmenį reikia normalizuoti.

¹³² Bartusevičiūtė, Bronė, Jaunimo Gretos, *Dėmė*, 1971, (4), 25

¹³³ Fairclough, N, 1993, 52

¹³⁴ Van Dijk, T. A. 2006. 362

¹³⁵ Foucault, 1998a, p. 70

IŠVADOS

1. M. Foucault normos teorijose randama panašumų su normaliais sovietiniais piliečiais, nes tie piliečiai nesąmoningai atlieka valstybės taikomus normos veiksmus, tam, kad nebūtų baudžiami. Socialinės institucijos itin svarbios komunistinėje visuomenėje, nes santykiuose tarp institucijos ir piliečio atsiranda galia, iš kurios formuojamos normos. Žmonės tampa naudingais, tada kai prisideda prie institucijos. Neprisidedantys prie tos normos yra izoliuojami ir taikomi normalizacijos veiksmai. Taigi, hipiai nėra normalumo apybrėžos, todėl jiems taikomos normalizuojančios sankcijos per socialines institucijas – mokykla apšviečia jaunus žmones apie hipius ir jų prastus gyvenimo būdus. Psichiatrija lygina juos su beprotybe, juos izoliuoja ir kontroliuoja jų judėjimą.
2. Iliustracijų yra daugiau, negu tekstų. Jų yra dvidešimt šešios, visų iliustracijų veikėjai yra vaikinai, todėl vyrus iškildina kaip viešą figūrą. Tačiau karikatūros tikslas yra „žvilgsnio“ galia, kurią žmonėms leidžia atpažinti „kitus“. Prieš R. Kalantos susideginimą, karikatūrose apie hipius nebuvo labai aiškus diskurso analizavimas. Tačiau po R. Kalantos mirties, hipius vaizduoja juos kaip miesčioniškus, keliančias problemas „mes“ aplinkai. Hipius normalizuojanti sankcija karikatūrose prasideda jau po R. Kalantos mirties, pirmiausia bando panaikinti jų svarbiausius identitetus – plaukus. Atkreipiamas dėmesys, jog jų bausmės yra viešos. Dažniausia karikatūros randamos žurnale „Šluota“, tai parodo, jog jų normalizacija suvokiama per humorą. Taip pat iškeliamas ir lytiškumo klausimas, jog dėl ilgų plaukų panašėja į moteris.
3. Tekstai atlieka kitokią diskurso funkciją nei karikatūros. Viena vertus, hipiai kildinami kaip JAV kultūros sambūriu, tačiau karikatūrose to nėra parodoma. Kita vertus, su hipiais supažindama iš užsienietišκών tekstų: „Baris iš Kalifornijos“, „Hipitalizmas“. Diskurso tikslas atskleisti „kiti“ kaip neigiamai veikiančius socialinę santvarką, todėl juos vaizduoja kaip netobulos visuomenės išdavas. Normalizuojanti sankcija vyksta prieš R. Kalantos įvykio, B. Bartusevičiūtės tekstas „Dėmė“, kur nukerpa Alvito plaukus ir gėlėtus baltinius. Tačiau lytiškumo klausimai apimami tik po įvykio, vadinasi diskursai nėra homogeniški, nes vis dar hipiai laikomi po „žvilgsnio“ diskursu, juos stebi ir toliau kuria žinias apie hipius.

SUMMARY

Since the beginning of hippie subculture in the United States in the 1960s, this informal movement has been opposing the dominant discourse and developing its own. Main motives of this subculture are to change the direction of the established social worldview and to create its own, as to defy traditional authorities, dress differently, grow long hair, spread pacifist ideas and so on. This emerging community gained popularity all over the world, including Soviet Union. The more prominent gathering of Soviet hippies was the informal youth movement, Kaunas' Spring protests, which may have increased the distrust of hippies and the hippie movement among the press. This paper will be divided into three parts. The first part will be theoretical, and will look into Foucault's processes of normalisation, discipline, discourse, and how this affects Soviet citizens. Foucault is interested in how the citizens of the state become submissive under the influence of certain institutions. The second part is methodological, it will use the principles of critical discourse analysis by linguist Norman Fairclough, who also relied on Foucault's theories and methods of application. Critical discourse analyses of linguist Teun A. Van Dijk will also be used in this work. The third part of the thesis is Lithuanian periodicals from 1970 till 1974, during this time the first written texts and cartoons about hippie personalities, their principles of thinking and communication, social roles and everyday life are discovered. Three magazines will be devoted for this - the daily newspaper "Komjaunimo tiesa", the youth magazine "Jaunimo Gretos", and the satirical magazine "Šluota".

PRIEDAS

pav. 16, Šraderis, K. „Oilenšpygel“, „Šluota“, 1973, (1), 11

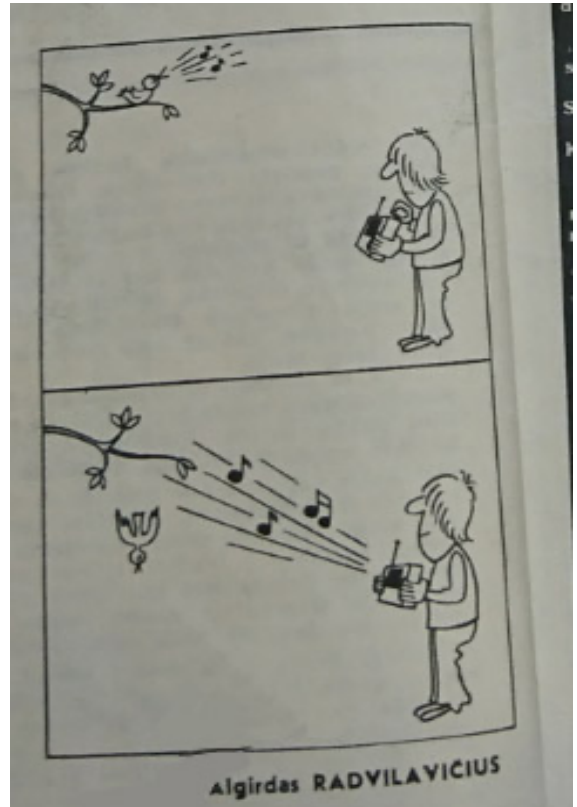
pav. 17, „Šluota“, „Liaudies demokrātijos šaliu humoras“, „Oilenšpygel“ 1973, (16), 13

pav. 18, Bereznickas, I. „Šluota“, 1973, (6), 12

pav. 21, „Komjaunimo tiesa“, 1972, (45), 4

pav. 22, Radvilavičius, A. „Šluota“, 1972, (9), 8

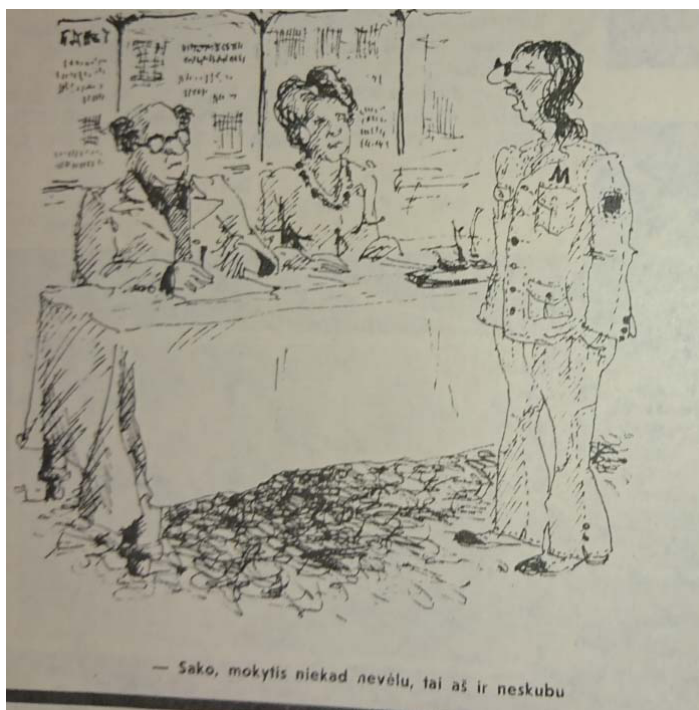
pav. 23 „Šluota“, Prancūzų jumoras, (14), 11

pav. 24, „Komjaunimo tiesa“, 1972, (149), 2

pav. 25, Deltuva, A. „Šluota“,
1974, (19), 8

26 pav. V. Suchockis (15) Šluota, 1974, psl. 10

PAVEIKSLŲ SĄRAŠAS

pav. 1, Ivanovas, Z. „Komjaunimo tiesa“, 1971, (159),2.....	30
pav. 2, „Šluota“, 1971, (14), 9.....	30
pav. 3, Morkūnas, A. „Komjaunimo tiesa“, 1971, (174), 2.....	30
pav. 4, Samukas, F. „Šluota“. 1972, (1).....	30
pav. 5, Jurkonys, Č. „Komjaunimo tiesa“, 1973, (72), 2.....	31
pav. 6, Šiaulytis, K. „Šluota“, 1973, (14), 9.....	31
pav.7, Piho,E. „Pikker“, „Šluota“, broliai juokiasi, 1973, (21), 13.....	31
pav. 8, Puidokas, R. „Šluota“, 1974, (13), 6.....	32
pav. 9, Suchockis, V. „Šluota“, 1973, (1), 10.....	45
pav. 10, „Komjaunimo tiesa“, 1974, (54), 2.....	45
pav. 11, Pakalnis, A. „Šluota“, 1973, (17), 8.....	48
pav. 12, Šironas, A. „Komjaunimo tiesa“, 1973, (8), 4.....	48
pav. 13, Puchalskis, J. Šluota, 1973, (9), 13.....	48
pav. 14, Radvilavičius, A. „Šluota“, 1973, (2), 6.....	50
pav. 15, Deltuva, A. „Šluota“, 1974, (8), 3.....	50
pav. 16, Šraderis, K. „Oilenšpygel“, „Šluota, 1973, (1), 11.....	55
pav. 17, „Šluota“, „Liaudies demokratijos šalių humoras“, „Oilenšpygel“ 1973, (16), 13....	55
pav. 18, Bereznickas, I. „Šluota“, 1973, (6), 12.....	55
pav. 19, „Komjaunimo tiesa“, 1973, (227), 2.....	56
pav. 20, „Komjaunimo tiesa“, 1973, (65), 4.....	56
pav. 21, „Komjaunimo tiesa“. 1972, (45), 4.....	57
pav. 22, Radvilavičius, A. „Šluota“, 1972, (9), 8.....	57
pav. 23, „Šluota“, Prancūzų humoras, (14), 11.....	57
pav. 24, „Komjaunimo tiesa“, 1972, (149), 2.....	57
pav. 25, Deltuva, A. „Šluota“, 1974, (19), 8.....	58
pav. 26, Suchockis, V. Šluota, 1974, (15), 10.....	58

LITERATŪROS SĄRAŠAS

1. Al-Radhi, Hanan. „Strategic Functions in CNN’s Media Discourse An Ideological Strategy To Win People’s Support A Critical Discourse Analysis Study.“ *International Journal of Applied Linguistics and English Literature* 9.3. 2020.: 43-54.
2. Bernays, Edward. *Propaganda*. Vilnius: Kitos Knygos, 2021
3. Davydov, Stanislav Gennadyevich. „Youth Subcultures of the USSR in the 1950–1980s.“ *6th International Conference on Education, Language, Art and Inter-cultural Communication (ICELAIC 2019)*. Atlantis Press, 2020. 775
4. Fairclough, N. *Discourse and social change*. Polity Press. 1993
5. Fairclough, N. Fairclough, Norman. „Critical Discourse Analysis: The Critical Study of Language.“ Longman Group. 1995.
6. Foucault, M. *Abnormal: lectures at the Collège de France, 1974-1975* Verso. 2003. 118-119
7. Foucault, Michel. „Madness and Civilization: A History of Insanity in the Age of Reason, trans.“ *Richard Howard (New York: Pantheon, 1965)* 16 (1965).
8. Foucault, Michel. „Seksualumo istorija.“ *Vilnius: Vaga*.1999
9. Foucault, Michel. *Disciplinuoti Ir Bausti: Kalėjimo Gimimas*. Atviros Lietuvos Knyga: ALK. Vilnius: Baltos Lankos, 1998a.
10. Foucault, Michel. *Diskurso tvarka*. Baltos lankos, 1998b.
11. Foucault, Michel. *History of madness*. Routledge, 2006.
12. Fürst, J. „Love, peace and rock’n’roll on gorky street: The ‘emotional style’ of the soviet hippie community.“ *Contemporary European History* 23.4. 2014: 565-587.
13. Fürst, Juliane. „Liberating Madness–Punishing Insanity: Soviet Hippies and the Politics of Craziness.“ *Journal of Contemporary History* 53.4 2018: 832-860.
14. Jansen, I. „Discourse analysis and Foucault's Archaeology of knowledge.“ *International Journal of Caring Sciences* 1.3. 2008: 107. 109
15. Ljungdalh, Anders Kruse. „The Madness of Foucault.“ 2008: 69-90.
16. Ninnis, Drew. „Foucault and the madness of classifying our madness.“ *Foucault Studies*. 2016.
17. Paternek, Margaret A. „Norms and normalization: Michel Foucault's overextended panoptic machine.“ *Human Studies* .1987.: 97-121

18. Ransom, John S. „Foucault's discipline.“ Duke University Press, 1997
19. Swain, Amanda Jeanne. „From the big screen to the streets of Kaunas. Youth cultural practices and Communist Party discourse in Soviet Lithuania.“ *Cahiers du monde russe. Russie-Empire russe-Union soviétique et États indépendants* 54.54/3-4. 2013: 467-490.
20. Swain, Amanda Jeanne. „Hooligans, hippies, and immature youth: negotiating communist party narratives of May 18, 1972 in Kaunas.“ *Lithuanian Historical Studies* 17.1 2012. 147-165.
21. Taylor, Dianna. „Normativity and normalization.“ *Foucault studies*. 2009.: 45-63
22. Tamkutonytė, Živilė. „Hipių judėjimas Lietuvoje sovietmečiu: mada ir/ar pasipriešinimas?.“ *Lietuvos etnologija* 2002: 125-146
23. Tverkutė, Rūta. „1972 metų gegužės įvykiai liudininkų akimis.“ *Kauno istorijos metraštis*. 2003.
24. Vaiseta, Tomas. „Vasarnamis: Vilniaus psichiatrijos ligoninės socialinė istorija, 1944-1990.“ Lapas. 2019.
25. Van Dijk, Teun A. „Discourse and manipulation.“ *Discourse & society* 17.3 2006: 359-383.
26. Van Dijk, Teun A. *Ideology: A multidisciplinary approach*. Sage, 1998.
27. Van Voren, Robert. „Political abuse of psychiatry—An historical overview.“ *Schizophrenia bulletin* 36.1 2010: 33-35
28. Venclauskienė, Laima. „Homo sovieticus: pilko ir pliko žmogaus portreto bruožai laisvėjančios Lietuvos spaudoje.“ *Darbai ir dienos*. 65. 2016:
29. Visuotinis Lietuvos enciklopedija. Šluota. <https://www.vle.lt/straipsnis/sluota/> [žiūrėta 2020 12 27]
30. Walicki, Andrzej, Kazys Uscila. *Marksizmas ir šuolis į laisvės karalystę: komunizmo utopijos istorija*. Mintis, 2005.

PERIODIKOS SĄRAŠAS

1. „Komjaunimo tiesa“, 1972, (149), 2
2. „Komjaunimo tiesa“, 1973, (227), 2
3. „Komjaunimo tiesa“, 1974, (54), 2
4. „Komjaunimo tiesa“. 1972, (45), 4

5. „Šluota“, „Liaudies demokratijos šalių humoras“, „Oilenšpygel“ 1973, (16), 13
6. „Šluota“, 1971, (14), 9
7. „Šluota“, Hipitalizmas, „Užsienio kuriozai“, 1972, (3), 16
8. „Šluota“, Prancūzų jumoras, (14), 11
9. Bartusevičiūtė, Bronė, Jaunimo Gretos, *Démé*, 1971, (4), 25-26
10. Bereznickas, I. „Šluota“, 1973, (6), 12
11. Deltuva, A. „Šluota“, 1974, (19), 8
12. Deltuva, A. „Šluota“, 1974, (8), 3
13. Demenokas, Grigorijus, „Šluota“, Ilgaplaukio pažintis, 1972, (16), 12
14. Dumplaitis, Algis, Jaunimo Gretos, *Nemėgstu Ilgaplaukių* 1973, (8), 4-5
15. Ivanovas, Z. „Komjaunimo tiesa“, 1971, (159), 2
16. Jurkonys, Č. „Komjaunimo tiesa“, 1973, (72), 2
17. Komjaunimo tiesa“, 1973, (65), 4
18. Morkūnas, A. „Komjaunimo tiesa“, 1971, (174), 2
19. Pakalnis, A. „Šluota“, 1973, (17), 8
20. Piho, E. „Pikker“, „Šluota“, broliai juokiasi, 1973, (21), 13
21. Puchalskis, J. Šluota, 1973, (9), 13
22. Puidokas, R. „Šluota“, 1974, (13), 6
23. Radvilavičius, A. „Šluota“, 1972, (9), 8
24. Radvilavičius, A. „Šluota“, 1973, (2), 6
25. Rozentalis, E. „Jaunimo Gretos“, Rokfeleris, seksas ir politika. „Baris iš Kalifornijos“ 1971, (11), 22
26. Rozentalis, E. „Komjaunimo tiesa“, *Hipiai ir kiti*, „Baris iš Kalifornijos“, *Hipiai ir kiti*, 1972, (42), 3
27. Rozentalis, E. „Komjaunimo tiesa“, *Hipiai ir kiti*, „Baris iš Kalifornijos“, *Hipiai ir kiti*, 1972, (41), 3
28. Samukas, F. „Šluota“. 1972, (1)
29. Suchockis, V. „Šluota“, 1973, (1), 10
30. Suchockis, V. Šluota, 1974, (15), 10
31. Šiaulytis, K. „Šluota“, 1973, (14), 9
32. Šironas, A. „Komjaunimo tiesa“, 1973, (8), 4
33. Šraderis, K. „Oilenšpygel“, „Šluota, 1973, (1), 11